

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
Географічний факультет

Географічний факультет
Кафедра географії України та регіоналістики

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКО-
ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ

Випускна кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:

Здобувач освіти 2 рівня, ОП Регіональний
розвиток і просторове планування,
спеціальності 106 Географія

Мельник Юрій Ярославович

Керівник:

кандидат географічних наук, доцент

Заблотовська Н.В.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Костащук І.І.

Чернівці - 2024

АНОТАЦІЯ

Юрій Мельник

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 10 - природничих наук, спеціальності 106 - географія, ОП «Регіональний розвиток і просторове планування» кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна. 2024.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ

Анотація. Розглянуто особливості функціонування сільськогосподарського комплексу Чортківського району Тернопільської області. Проаналізовано природно-кліматичні умови регіону, які впливають на розвиток аграрного виробництва, зокрема родючість ґрунтів, кліматичні ресурси та водопостачання. Досліджено структуру агропромислового комплексу району, включаючи рослинництво, тваринництво та переробну промисловість. Особливу увагу приділено соціально-економічним аспектам діяльності фермерських господарств і агропромислових підприємств. Визначено ключові проблеми, які стримують розвиток сільського господарства, та запропоновано практичні рекомендації щодо їх вирішення. Наголошено на необхідності впровадження інноваційних технологій та використання екологічно сталих практик для підвищення ефективності виробництва в умовах ринкової економіки.

Ключові слова. Чортківський район, сільське господарство, агропромисловий комплекс, природно-кліматичні умови, рослинництво, тваринництво, фермерські господарства, сталий розвиток, інновації.

ABSTRACT

Yuriy Melnyk

A candidate pursuing a second (master's) level of higher education in the field of Natural Sciences (Field 10), specializing in Geography (Specialty 106), within the educational program "Geography" at the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Chernivtsi,

Ukraine. 2024.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE AGRICULTURAL COMPLEX OF CHORTKIV DISTRICT

Abstract. The peculiarities of the functioning of the agricultural complex of Chortkiv district of Ternopil region are considered. The natural and climatic conditions of the region, which affect the development of agricultural production, in particular soil fertility, climatic resources and water supply, are analyzed. The structure of the agro-industrial complex of the district, including crop production, animal husbandry and processing industry, was studied. Special attention is paid to socio-economic aspects of the activities of farms and agro-industrial enterprises. The key problems that hold back the development of agriculture are identified, and practical recommendations for their solution are offered. The need to introduce innovative technologies and use environmentally sustainable practices to increase production efficiency in the conditions of a market economy is emphasized.

Keywords. Chortkivskyi district, agriculture, agro-industrial complex, natural and climatic conditions, crop production, animal husbandry, farms, sustainable development, innovations.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Застосування ідей, результатів та текстів наукових досліджень інших авторів з відповідними посиланнями

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	8
1.1 Сільське господарство – важливий сектор економіки.....	8
1.2 Складові сільського господарства	12
1.3 Методи досліджень сільського господарства	22
Висновок до І розділу	25
РОЗДІЛ ІІ. ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ – РЕГІОН СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	27
2.1 Стан та умови розвитку сільського господарства області.....	27
2.2 Динаміка сільського господарства Тернопільської області	34
Висновок до ІІ розділу.....	60
РОЗДІЛ ІІІ. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ	62
3.1 Природні умови та чинники розвитку сільського господарства Чортківського району	62
3.2 Сучасний агропромисловий комплекс Чортківського району	69
3.3 Перспективи розвитку сільського господарства Чортківського району	79
Висновок до ІІІ розділу	88
ВИСНОВОК	90
ЛІТЕРАТУРА.....	92
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство є однією з ключових галузей економіки та матеріального виробництва, що забезпечує населення продуктами харчування та створює експортний потенціал регіону, одночасно постачаючи промисловість сировиною. Постійний ріст попиту на сільськогосподарську продукцію обумовлений потребою у продуктах харчування для населення, сировині для підприємств і забезпеченні продовольчої безпеки країни. Вирішення цих завдань є важливим чинником для стабільності держави, її самозабезпечення і функціонування різних сфер людської діяльності.

Метою даної роботи було здійснити суспільно-географічний аналіз стану сільського господарства Чортківського району Тернопільської області. **Об'єктом** дослідження є сільське господарство Чортківського району. **Предметом** виступають поточний стан, проблеми, тенденції розвитку та перспективи сільськогосподарського комплексу району.

Завдання дослідження включають:

- аналіз поняття, сутності та структури сільського господарства Тернопільської області;
- дослідження сучасного стану, основних проблем, тенденцій та умов функціонування сільськогосподарського комплексу Чортківського району;
- дослідження основних шляхів та перспектив розвитку сільськогосподарського комплексу Чортківського району.
- *Методологія та методи дослідження.* В основу дослідження лягли праці таких науковців як: Бусенко О. Т., Столюк В. Д., Могильний О. І. Вдовенко Н. М., Невесенко А. В., Данкевич В. Є., Гришин В. Є., Сухий П. О., В. Г. Андрійчука, М. Й. Маліка, Б. В. Заблоцького та інших, що стосуються розвитку аграрного сектора, земельних відносин, сталого розвитку сільського господарства.

Були використані такі методи дослідження: *абстрактно-логічний метод* — використовувався для узагальнення основних понять, формування теоретичної основи дослідження, розробки моделей агропромислового

комплексу; *літературний метод* — детальний аналіз праць науковців, що вивчали сільське господарство, для формування теоретичного базису, був основою для систематизації знань про розвиток сільського господарства в регіоні; *статистико-економічний метод* — застосований для аналізу динаміки аграрного виробництва, зокрема врожайності та продуктивності сільськогосподарських підприємств, дозволив проаналізувати продуктивність зернових, тваринництва та інших галузей агропромислового комплексу; *балансовий метод* — використовувався для оцінки співвідношення між ресурсами (земля, праця, техніка) та їх ефективним використанням, виявлення можливості оптимізації використання ресурсів для підвищення продуктивності; *картографічний метод* — створення картографічних моделей агропромислового комплексу району для аналізу просторової організації сільського господарства, допоміг оцінити геопросторове розташування сільськогосподарських підприємств і виявити потенційні зони розвитку.

Інформаційною основою для кваліфікаційної роботи були: — дані Державної служби статистики України, зокрема, щорічники Тернопільської області, що містять відомості про динаміку сільськогосподарського виробництва, структуру агропромислового комплексу, використання земельних ресурсів та продуктивність господарств, інформація про розвиток аграрного сектору Чортківського району, зібрана з документів місцевих органів влади, програм розвитку сільського господарства та агропромислових підприємств.

Апробація результатів магістерського дослідження. Результати дослідження обговорювалися на студентських науковій конференції Чернівецького національного університету у 2022-23 роках. Також результати обговорювалися на Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених присвячена 90-річчю з дня народження професора Ярослава ЖУПАНСЬКОГО (2024р).

Значення проведених досліджень. Дана робота допоможе краще зрозуміти сучасний стан агропромислового комплексу Чортківського району, а також

знайти шляхи розвитку та вдосконалення для забезпечення продовольчої безпеки району.

Структура роботи. Квалфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновку та списку літератури. Дана робота допоможе краще зрозуміти сучасний стан агропромислового комплексу Чортківського району, а також знайти шляхи розвитку та вдосконалення для забезпечення продовольчої безпеки району.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1 Сільське господарство – важливий сектор економіки

Сільське господарство – одна з головних галузей сфери виробництва, яка полягає у вирощуванні сільськогосподарських культур і розведенні тварин. Основні завдання сільського господарства - це забезпечення продуктами харчування населення та промисловості сировиною.

Сільське господарство значною мірою пов'язане з великою кількістю інших галузей економіки. Для прикладу – це машинобудування, яке займається випуском техніки та устаткування сільського господарства, а також хімічна промисловість, що виготовляє мінеральні добрив, отрутохімікати та засоби захисту рослин, і легка та харчова промисловість, які переробляють сировину.

Великий вплив на ефективність роботи сільського господарства має виробнича та не виробнича інфраструктури. Підприємства інфраструктури відіграють роль у заготівлі, транспортуванні, зберіганні та реалізації сільськогосподарської продукції, а також підготовку кадрів для даної галузі.

Проблеми функціонування та розвитку сільського господарства вивчали багато науковців, такі як: В. Г. Андрійчук, М. Й. Малік, П. Т. Саблун, Т. І. Олійник, Б. В. Заблоцький, М. Д. Заячук, П. О. Сухий, С. А. Греков, В. С. Грицку та інші.

В. Г. Андрійчук виділяє ключову роль економічного механізму господарювання, підкреслюючи необхідність підвищення ефективності виробництва за допомогою інноваційних технологій, удосконалення управлінських підходів і впровадження ринкових відносин.

М. Й. Малік акцентує увагу на фінансовій підтримці сільського господарства з боку держави, наголошуючи на важливості субсидій, пільгового кредитування, страхування аграрних ризиків і розвитку інфраструктури.

П. Т. Саблун вивчав проблеми земельних відносин та раціонального використання природних ресурсів. Його роботи спрямовані на розробку концепцій сталого розвитку аграрної сфери.

Т. І. Олійник досліджував питання інтеграції дрібних сільськогосподарських виробників у сучасні ринкові структури, зокрема через створення кооперативів і агрохолдингів.

Б. В. Заблоцький і Б. Б. Гавришок зосередилися на екологічних аспектах ведення сільського господарства, підкреслюючи необхідність впровадження органічних технологій і мінімізації впливу аграрної діяльності на довкілля.

М. Д. Заячук, П. О. Сухий, С. А. Греков, В. С. Грицку займалися проблемами соціально-економічного розвитку сільських територій, включаючи демографічну ситуацію, рівень зайнятості та якість життя сільського населення.

Галузь сільського господарства для нашої держави завжди займала важливе місце в її як зовнішньоекономічному, так і внутрішньоекономічному розвитку, адже організація виробництва та підтримка продовольчої безпеки для будь-якої країни завжди залишаються актуальними. Від цього залежать не лише існування і самостійність держави й суспільства, а й значна частина різноманітних напрямків людської діяльності.

Україна - має величезний агропромисловий потенціал і чудові перспективи для розвитку сільського господарства. Завдяки сприятливим природним умовам та високоякісним земельним ресурсам, наша країна має всі передумови для ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва [17].

Аграрний сектор є стратегічно важливою складовою української економіки, що забезпечує продовольчу безпеку й незалежність держави, а також надає робочі місця значній частині сільського населення [17]. Разом із базовими складовими, аграрний сектор є системоутворюючим елементом економіки України, формуючи фундамент продовольчої, а в певних аспектах також економічної, екологічної та енергетичної безпеки країни. Він сприяє

розвитку технологічно пов'язаних галузей і формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій.

Крім задоволення потреб українського населення в доступних, високоякісних продуктах харчування, аграрний сектор має потенціал сприяти вирішенню проблеми голоду у світі. Завдяки значному продовольчому експорту Україна є одним з основних гарантів продовольчої безпеки на глобальному рівні. До початку війни Україна входила в п'ятірку найбільших експортерів зернових, експортуючи близько 75% свого врожаю, тоді як внутрішнє споживання складало близько 25%. Україна забезпечувала:

- 10% світового експорту пшениці;
- понад 14% експорту кукурудзи;
- понад 47% експорту соняшникової олії.

Завдяки підтримці міжнародних партнерів Україна залишається важливим постачальником зерна і соняшникової олії на світові ринки, зберігаючи понад 10% частки в міжнародній торгівлі. У 2023 році Україна експортувала: 16,1 млн тонн пшениці до 65 країн, 26,2 млн тонн кукурудзи до 80 країн, 5,7 млн тонн соняшникової олії до 130 країн [18].

В умовах війни аграрний сектор продемонстрував високу стійкість і здатність адаптуватися до нових ризиків. Однак широкомасштабна військова агресія Російської Федерації суттєво ускладнила продовольчу безпеку в Україні через:

1. порушення логістичних ланцюгів;
2. руйнування інфраструктури, господарств і виробництв;
3. скорочення обсягів виробництва на підприємствах.

На червень 2023 року загальні прямі збитки агропромислового комплексу України оцінювалися в 8,7 млрд доларів США, а непрямі – у 40,3 млрд доларів [14]. За оцінками ФАО, через війну сільські домогосподарства зазнали збитків у розмірі близько 2,25 млрд доларів США, зокрема:

- 1,26 млрд доларів у сфері рослинництва;
- 0,98 млрд доларів у сфері тваринництва.

Приблизно 25% сільськогосподарських домогосподарств в Україні припинили або зменшили обсяги виробництва, а в прифронтових областях цей показник сягає 38% [38].

У 2023 році сільське господарство України продемонструвало стійкість і певне зростання попри виклики, пов'язані з війною. Завдяки сприятливим погодним умовам та новим технологіям, врожай зернових культур досяг 79 млн тонн, що на 10% більше, ніж у 2022 році, хоча ще залишався нижчим від довоєнного рівня. Виробництво олійних культур також зросло на 18%, а цукрових буряків – на 29%, навіть перевищивши довоєнний показник завдяки інтенсифікації обробки на доступних територіях. Експорт олійних культур, зокрема ріпаку та сої, значно зріс за рахунок налагодження нових логістичних маршрутів.

Сектор тваринництва також поступово відновлювався: виробництво м'яса зросло на 3% (переважно за рахунок м'яса птиці), проте залишався на 9% нижчим за рівень 2021 року. Водночас обсяги виробництва молока продовжували знижуватися, склавши 7,5 млн тонн, що на 2% менше, ніж у 2022 році.

Однак, сектор залишається під тиском через нестабільність експортних шляхів, особливо чорноморських портів, що обмежує можливість вигідного збуту продукції. Заборона на експорт до деяких країн-сусідів також ускладнює торгівлю. Проте держава підтримує фермерів і працює над зниженням витрат, сприяючи переходу на енергоефективні технології, такі як використання сонячних і вітрових електростанцій.

У 2023 році аграрії активно переходять на енергоефективні технології, зокрема використовують сонячні батареї та вітрові генератори, що дозволяє зменшити витрати на енергію та зробити виробництво екологічнішим. Очікується, що розвиток експорту також покращить позиції українського агросектору на міжнародних ринках.

Незважаючи на труднощі, аграрний сектор залишається важливим для економіки України, сприяючи внутрішньому забезпеченню продуктами та

утримуючи провідні позиції у світовому експорті сільськогосподарської продукції. Подальше входження до світового економічного простору, зростання ролі глобалізаційних процесів, лібералізації торгівлі потребують пристосування до нових умов, що безупинно змінюються, а отже – подальшого покращення аграрної політики.

Аграрний сектор України, маючи потенціал виробництва, що значно перевищує внутрішні потреби, може стати рушієм розвитку економіки країни та забезпечити її ефективну інтеграцію в світовий економічний простір. Крім того, зростання доходів сільського населення, яке становить приблизно третину населення країни і активно залучене до аграрної економіки, може позитивно вплинути на розвиток інших галузей економіки.

Стратегія розвитку аграрного сектору, спрямована на задоволення потреб внутрішнього ринку і зайняття провідних позицій на світовому ринку сільськогосподарської продукції, передбачає підтримку багатокладності цієї галузі. На сучасному етапі розвитку важливо формувати різні категорії господарств, де власники, проживаючи в сільській місцевості, поєднують право на землю з роботою на ній, враховуючи як власні економічні інтереси, так і соціальну відповідальність перед місцевою громадою.

Незважаючи на певні успіхи в аграрній сфері, Україна ще має багато невирішених питань у плані її подальшого розвитку. Щоб забезпечити стабільний розвиток сільського господарства, необхідні зміни в ціновій політиці. Стабільні ціни допоможуть фермерам оптимізувати обсяги виробництва, орієнтуючись на досягнення максимального результату.

1.2 Складові сільського господарства

Сільське господарство є надзвичайно різноманітною галуззю, що охоплює широкий спектр діяльності – від вирощування зернових, овочів і фруктів до розведення худоби, птахівництва та рибного господарства. Воно

включає традиційні форми фермерства, такі як оранка та ручне збирання врожаю, а також сучасні методи, що базуються на високих технологіях, наприклад, точне землеробство, використання дронів і автоматизованих систем поливу. Крім того, до галузі входять пов'язані сфери, такі як переробка продукції, агротуризм та екологічно орієнтоване фермерство. Це робить сільське господарство важливим не лише для забезпечення продовольчої безпеки, але й для економічного розвитку, створення робочих місць та збереження природних ресурсів.

Рис.1.1 Складові сільського господарства

Сільське господарство поділяється на дві основні складові — рослинництво і тваринництво.

У рослинництві, залежно від способу використання земель, виокремлюють такі види економічної діяльності:

- 1) Рільництво — вирощування польових культур на орних землях;
- 2) Плодівництво — розведення багаторічних насаджень;
- 3) Луківництво — використання та покращення природних луків, створення штучних сіножатей і пасовищ.

У межах рільництва виділяють такі напрями:

- Зернове господарство;
- Виробництво технічних культур;

- Картоплярство, овочівництво і баштанництво;
- Вирощування кормових культур.

Зернове господарство – це галузь сільського господарства, що займається вирощуванням зернових культур, таких як пшениця, жито, ячмінь, кукурудза, рис, овес та інші. Основна мета зернового господарства – отримання зерна, яке використовується для задоволення потреб у продовольстві, а також у промисловості для виробництва борошна, круп, кормів, спирту та інших продуктів. Зернове господарство є стратегічно важливою галуззю, оскільки зернові культури становлять основу раціону більшості людей у світі і є ключовим компонентом у виробництві кормів для тваринництва.

Технічні культури – це сільськогосподарські рослини, які вирощують для подальшої промислової переробки та отримання різноманітної продукції. Основною метою їх вирощування є отримання сировини для харчової, текстильної, хімічної, фармацевтичної, косметичної та інших промисловостей. Технічні культури відіграють важливу роль в економіці, забезпечуючи сировину для широкого спектра товарів та продуктів, які необхідні в повсякденному житті й різних галузях промисловості. До технічних культур належать:

- Олійні культури – використовуються для виробництва рослинних олій;
- Цукроносні культури – для виробництва цукру;
- Волокнисті культури – для отримання текстильного волокна;
- Ефіроолійні культури – для виготовлення ефірних олій;
- Стимулюючі культури – для виробництва продуктів із стимулюючими властивостями.

Овочеві культури – це група сільськогосподарських рослин, які вирощують для отримання їстівних частин, таких як плоди, листя, коренеплоди, бульби, стебла або суцвіття. Овочі споживають у свіжому вигляді або використовують для приготування різноманітних страв, консервації та переробки. Вони є важливим джерелом вітамінів, мінералів, клітковини та

інших корисних речовин, що необхідні для здорового харчування. Овочеві культури мають високу цінність у харчуванні людини і є важливою частиною сільськогосподарського виробництва, сприяючи здоров'ю населення та розвитку харчової промисловості. До основних груп овочевих культур належать:

- Плодові овочі (помідори, огірки, перець, кабачки);
- Коренеплоди (морква, буряк, редиска);
- Бульбоплоди (картопля);
- Капустяні овочі (різні види капусти);
- Цибулеві овочі (цибуля, часник);
- Листові овочі (салат, шпинат);
- Бобові овочі (горох, квасоля);
- Інші.

Кормові культури – це група сільськогосподарських рослин, які вирощують для виробництва кормів, що використовуються в тваринництві. Вони забезпечують тварин поживними речовинами, необхідними для їхнього росту, розвитку, молочної та м'ясної продуктивності. Кормові культури можуть використовуватися у свіжому вигляді, для заготівлі сіна, силосу, сінажу, трав'яного борошна або комбікормів. До основних видів кормових культур належать:

- Злакові культури (кукурудза, овес, ячмінь, сорго) – використовуються для зернових кормів і силосу;
- Бобові культури (люцерна, конюшина, соя, кормові боби) – багаті на білок і є важливим джерелом поживних речовин;
- Коренеплоди та бульбоплоди (кормовий буряк, кормова морква, турнепс) – використовуються як соковитий корм;
- Однорічні та багаторічні трави (тимофіївка, стоколос, райграс) – йдуть на сіно, зелений корм і силос.

Плодівництво – це галузь сільського господарства, яка займається вирощуванням плодових і ягідних культур з метою отримання врожаю плодів для споживання у свіжому вигляді або для подальшої переробки. Плодівництво охоплює вирощування деревних, кущових та багаторічних трав'янистих рослин, які дають їстівні плоди. Плодівництво відіграє важливу роль в економіці, оскільки плоди є важливим джерелом вітамінів, мінералів, антиоксидантів та інших поживних речовин, що сприяють здоров'ю людини. Галузь плодівництва також забезпечує сировину для харчової промисловості, де плоди використовуються для виготовлення соків, варення, джемів, сухофруктів, консервів тощо. До основних плодових культур належать:

- Яблуні, груші, сливи, черешні, вишні – кісточкові та зерняткові дерева;
- Ягідні культури – смородина, малина, суниця, лохина, агрус;
- Горіхоплідні культури – волоський горіх, фундук, мигдаль;
- Виноградарство.

Тваринництво використовує продукцію рослинництва як сировину для розведення сільськогосподарських тварин для виробництва продуктів харчування. Основними складовими тваринництва є:

- 1) Скотарство;
- 2) Свинарство;
- 3) Вівчарство;
- 4) Птахівництво;
- 5) Рибництво;
- 6) Бджільництво;
- 7) Шовківництво тощо.

Завдання тваринництва включають такі основні напрями:

- 1) Забезпечення продовольством – тваринництво є основним джерелом м'яса, молока, яєць та інших продуктів, що необхідні для харчування населення.

- 2) Виробництво сировини для промисловості – тваринництво постачає шкіру, шерсть, хутро, віск та інші матеріали, які використовуються в різних галузях промисловості.
- 3) Забезпечення зайнятості населення – галузь тваринництва створює робочі місця для фермерів, ветеринарів, переробників продукції та інших працівників.
- 4) Підвищення родючості ґрунту – тваринництво сприяє утворенню органічних добрив (гній), що підвищують якість ґрунтів.
- 5) Поліпшення соціально-економічного рівня населення – виробництво продукції тваринництва сприяє підвищенню доходів населення, особливо в сільських районах.
- 6) Розвиток біотехнологій – тваринництво стимулює розвиток генетики, селекції та інших наук, що покращують продуктивність та стійкість тварин.
- 7) Експорт продукції – розвиток тваринництва сприяє збільшенню експортного потенціалу країни за рахунок постачання якісної продукції на міжнародний ринок.

Таким чином, основні завдання тваринництва включають забезпечення продовольчої безпеки, підтримку економіки, розвиток науки і поліпшення умов життя населення.

Сучасна спеціалізація сільського господарства залежить від ряду факторів, що впливають на ефективність виробництва, вибір культур і порід тварин, а також економічну вигоду. Основні фактори, що визначають спеціалізацію, включають:

- 1) Кліматичні умови – температурний режим, кількість опадів, сонячне випромінювання, типи ґрунтів впливають на можливість вирощування певних культур чи розведення певних видів тварин.
- 2) Ґрунтові ресурси – родючість ґрунтів, їх структура, мінеральний склад та властивості визначають, які культури доцільно вирощувати в певному регіоні.
- 3) Ринок збуту – попит на певні продукти на місцевих і міжнародних ринках визначає, якою буде спеціалізація сільськогосподарських підприємств для задоволення потреб споживачів.

- 4) Економічні фактори – вартість праці, обсяги інвестицій, наявність кредитування, рівень прибутковості та державна підтримка впливають на вибір напрями спеціалізації.
- 5) Рівень розвитку інфраструктури – наявність транспортних мереж, складів, переробних підприємств та інших елементів інфраструктури допомагає створити умови для виробництва, зберігання і транспортування продукції.
- 6) Науково-технічний прогрес – інновації в генетиці, селекції, технологіях вирощування, автоматизації процесів, біотехнології впливають на можливість ефективного вирощування певних культур і видів тварин.
- 7) Трудові ресурси – кількість та кваліфікація робочої сили є важливими для вибору видів діяльності, що потребують певних навичок та досвіду.
- 8) Традиції та культура – історичні та культурні особливості регіону часто формують певну спеціалізацію, яка зберігається завдяки накопиченому досвіду і знанням.
- 9) Політика держави – державне регулювання, підтримка аграрного сектора, субсидії, квоти, податкові пільги також впливають на розвиток певних галузей у сільському господарстві.

Отже, сучасна спеціалізація сільського господарства формується під впливом як природних, так і економічних, соціальних, технологічних факторів, що сприяють максимальній ефективності виробництва та адаптації до ринкових умов.

Оскільки спеціалізація сільськогосподарського виробництва найбільше залежить від кліматичних умов, на земній кулі виділяють кілька поясів такої спеціалізації, кожен із яких характеризується своєрідними агрокліматичними особливостями. Розташування кліматичних поясів на земній кулі визначається відстанню від екватора та розподілом сонячної енергії. Ці пояси утворюють своєрідні "кліматичні зони" на земній кулі і визначають природні умови кожного регіону, що впливає на типи рослинності та види сільськогосподарської діяльності, які найкраще підходять для кожного поясу. Агрокліматичні особливості кожного поясу визначають оптимальні культури,

які можуть рости в певних умовах, та види тваринництва, що можуть бути ефективними.

Земельний фонд світу охоплює всю поверхню суходолу планети і поділяється за типом використання на різні категорії. Основні складові земельного фонду – це орні землі, ліси, луки, пасовища, а також землі, зайняті під населені пункти, інфраструктуру та інші потреби. Станом на сьогодні структура земельного фонду світу виглядає приблизно так:

1) *Сільськогосподарські землі* – займають приблизно 37% світового суходолу і включають:

- *Орні землі* – близько 10–12% суходолу, використовуються для вирощування культур. Це найцінніші землі з точки зору виробництва продуктів харчування.
- *Постійні насадження* – приблизно 1%, використовуються для вирощування багаторічних культур, таких як сади, виноградники.
- *Пасовища та луки* – займають близько 26%, призначені для випасу худоби, однак їх продуктивність часто нижча, ніж у орних земель.

2) *Ліси* – займають приблизно 31% суходолу. Ліси є важливим ресурсом, що забезпечує екосистемні послуги, зокрема очищення повітря, збереження біорізноманіття, запобігання ерозії ґрунтів. Лісові масиви поширені в тропічних, помірних і тайгових зонах.

3) *Заболочені землі та природні водойми* – близько 6% земельного фонду, важливі для збереження водного балансу та біорізноманіття, а також мають екосистемну цінність як середовище для багатьох видів флори та фауни.

4) *Землі під інфраструктуру та населені пункти* – займають приблизно 3%, включають урбанізовані території, промислові зони, транспортну та енергетичну інфраструктуру. Ці землі не використовуються безпосередньо для виробництва продуктів харчування, проте значно впливають на загальну структуру земельного фонду.

5) *Непридатні для використання землі* – займають близько 23%, включають пустелі, високогір'я, тундру, льодовики та інші території, що через

природні умови є непридатними для сільського господарства чи інших видів господарської діяльності.

Рівень освоєння земель відрізняється в залежності від регіону: найвищий показник мають Європа, Південна Азія та Північна Америка, тоді як у Південній Америці та Африці ще зберігається значний природний фонд лісів та пасовищ.

Сільськогосподарські землі піддаються ряду негативних чинників, які погіршують їхню родючість, екологічний стан і придатність для вирощування культур. Основні негативні чинники, що впливають на сільськогосподарські землі, включають:

- 1) **Ерозія ґрунтів** – відбувається через водну та вітрову ерозію, коли родючий шар ґрунту вимивається або видувається. Ерозія посилюється неправильним обробітком землі, вирубкою лісів і надмірним випасом худоби.
- 2) **Засолення** – надмірне накопичення солей у ґрунті, яке найчастіше спричиняється нераціональним зрошенням, особливо у посушливих регіонах. Засолені ґрунти стають непридатними для більшості сільськогосподарських культур.
- 3) **Окислення ґрунтів** – відбувається через інтенсивне використання ґрунтів, вирощування одних і тих самих культур, що призводить до зниження рН ґрунту і підвищення кислотності, зменшуючи його родючість.
- 4) **Виснаження ґрунтів** – надмірне використання ґрунтів без належного відновлення поживних речовин, що призводить до зниження їхньої родючості. Це відбувається через вирощування монокультур, відсутність сівозмін і недостатнє використання органічних добрив.
- 5) **Забруднення ґрунтів пестицидами та добривами** – використання хімічних речовин для захисту рослин і підвищення врожайності може призвести до накопичення токсичних речовин у ґрунті, що впливає на його екологічний стан і здоров'я людей.
- 6) **Забруднення важкими металами та промисловими відходами** – у районах поблизу промислових зон або через надмірне використання добрив з

домішками важких металів ґрунти забруднюються токсичними елементами, такими як свинець, кадмій, ртуть.

7) Компактування (уцілювання) ґрунтів – часте використання важкої техніки, надмірний випас худоби та неправильне обробіток призводять до уцілювання ґрунту, що ускладнює проникнення повітря і води до коріння рослин.

8) Кліматичні зміни – зміни температур, збільшення частоти посух, сильних злив та інших екстремальних погодних умов негативно впливають на сільськогосподарські землі, погіршуючи їхню продуктивність.

9) Деградація біорізноманіття – знищення природної рослинності та місць проживання для багатьох видів тварин і комах (зокрема, запилювачів) послаблює природні екосистеми, які підтримують сільськогосподарські землі.

10) Скорочення площ сільськогосподарських угідь – через урбанізацію, розширення транспортної інфраструктури та промислові потреби сільськогосподарські землі часто перетворюються на інші види використання, що зменшує загальну площу придатних для обробітку земель.

Причиною найбільших щорічних втрат ґрунтових ресурсів є опустелення – зростання площ пустель, що охопило територію 9 млн км² і загрожує ще 30 млн км². У результаті загальна площа сільськогосподарських земель у світі щорічно зменшується на 50-70 тис. км² [6].

Закономірно зі зростанням кількості населення зменшується середні показники забезпеченості земельними ресурсами в розрахунку на одну особу.

Щодо найпродуктивніших орних земель, то їх площа зараз не змінюється або навіть скорочуються.

Негативні чинники, які впливають на сільськогосподарські землі, вимагають уважного управління ресурсами, ефективного захисту ґрунтів і стійких агротехнологій для збереження їхньої родючості та продуктивності в довгостроковій перспективі.

Збереження і раціональне використання земельного фонду світу є одним з основних завдань для забезпечення продовольчої безпеки та стійкого розвитку.

1.3 Методи досліджень сільського господарства

Метод – це сукупність засобів, способів і прийомів досліджень.

Для вивчення сільського господарства як галузі суспільного виробництва науковці розробили і використовують такі методи досліджень:

- 1) Абстрактно-логічний;
- 2) Літературний;
- 3) Статистико-економічний;
- 4) Балансовий;
- 5) Картографічний;
- 6) Експериментальний метод.

Сукупність цих методів складає зміст методики досліджень.

Абстрактно-логічний метод можна використовувати для теоретичного аналізу й осмислення процесів і явищ, що відбуваються в аграрній сфері. Він базується на узагальненні, абстрагуванні та логічному мисленні для створення моделей, формування гіпотез і перевірки закономірностей. Цей метод є основою для розробки концепцій, стратегій і планів розвитку сільського господарства.

Цей метод був основою для формулювання теоретичної частини дослідження. Він дозволив узагальнити основні поняття, принципи та закономірності розвитку сільського господарства як галузі економіки. Зокрема, застосування абстрактно-логічного методу дозволило детально розглянути концепції, які лежать в основі функціонування агропромислового комплексу, та проаналізувати основні тенденції, що визначають розвиток сільського господарства в Україні та зокрема в Чортківському районі. Цей підхід допоміг розробити моделі ефективного аграрного розвитку та виявити ключові проблеми, які потребують вирішення.

Літературний метод - це метод дослідження, який передбачає детальне та всебічне вивчення окремого об'єкта (наприклад, підприємства, господарства чи певного процесу). Метою літературного методу є глибокий аналіз і

розуміння всіх аспектів функціонування об'єкта з метою виявлення закономірностей, проблем і перспектив розвитку.

Літературний метод використовувався для систематизації і аналізу наукових джерел, публікацій, статистичних матеріалів і звітів. Це дозволило сформулювати теоретичну основу дослідження, зокрема щодо структури та функціонування сільського господарства, оцінити сучасні підходи до його розвитку. Вивчення наукових робіт таких авторів, як В. Г. Андрійчук, М. Й. Малік, Б. В. Заблоцький та інших, стало основою для порівняння теоретичних концепцій з реальними даними про стан аграрного сектору в досліджуваному регіоні. Літературний метод допоміг також оцінити проблеми, що обмежують ефективність аграрного виробництва, та знайти шляхи їх вирішення.

Статистично-економічний метод - це метод, який поєднує аналіз статистичних даних та економічний аналіз для оцінки, планування та прогнозування аграрної діяльності. Він дозволяє отримати точну картину стану сільського господарства, виявити закономірності, дослідити тенденції, а також обґрунтувати управлінські рішення. Завдяки цьому методу можливо оцінити економічну ефективність різних процесів, впровадження нових технологій і оптимізацію використання ресурсів.

Цей метод був застосований для аналізу числових даних, таких як рівень виробництва сільськогосподарської продукції, врожайність, продуктивність, обсяги експортних поставок, структура сільськогосподарських угідь та інші економічні показники. Завдяки статистично-економічному методу вдалося виявити основні тенденції розвитку сільського господарства Чортківського району та Тернопільської області, зокрема зміни в структурі виробництва, вплив природно-кліматичних умов на врожайність, а також економічну ефективність різних форм аграрного виробництва. Цей метод допоміг здійснити порівняння між різними роками та категоріями господарств, оцінити рівень їх продуктивності та конкурентоспроможності.

Балансовий метод є економічним інструментом, що використовується для планування й аналізу виробництва, ресурсів та збуту продукції. Метою

цього методу є забезпечення оптимального співвідношення між наявними ресурсами (земля, робоча сила, техніка, фінанси тощо) та потребами, щоб досягти максимальної ефективності й рентабельності виробництва. Цей метод допомагає розробляти програми розвитку окремих підприємств і всієї аграрної галузі, дозволяє вирішувати проблеми дефіциту або надлишку продукції, раціонально розподіляти ресурси, покращувати структуру виробництва й підвищувати його продуктивність.

Балансовий метод був використаний для оцінки взаємозв'язку між різними факторами виробництва — такими як земельні ресурси, трудові ресурси, техніка та фінансові ресурси. Цей метод дозволив здійснити аналіз оптимізації використання ресурсів у сільському господарстві, виявити можливості для покращення ефективності їх використання. Завдяки балансовому методу можна було розробити прогнози щодо потреби у додаткових інвестиціях для покращення ефективності виробництва та використання ресурсів, а також визначити можливості для зниження витрат на виробництво сільськогосподарської продукції.

Картографічний метод — це використання карт для аналізу, планування й управління сільськогосподарськими ресурсами та територіями. Цей метод дозволяє створювати детальні карти, які відображають різні параметри, що впливають на ефективність сільського господарства.

Картографічний метод був використаний для створення наочних карт, які відображають розподіл сільськогосподарських угідь у Чортківському районі, структуру агропромислового комплексу. Це дозволило краще зрозуміти просторову організацію аграрного виробництва і оцінити ефективність використання земельних ресурсів. За допомогою карт було проведено аналіз зон спеціалізації сільськогосподарських культур і визначено території, де може бути підвищена ефективність виробництва шляхом застосування сучасних агротехнологій.

Таким чином, використання комплексного підходу з численними методами дозволило отримати всебічну картину функціонування

сільськогосподарського комплексу Чортківського району та Тернопільської області. Кожен метод забезпечував отримання необхідної інформації для аналізу поточного стану аграрного сектору, оцінки проблем і викликів, а також розробки рекомендацій щодо подальшого розвитку і вдосконалення сільськогосподарського виробництва.

Висновок до I розділу

Сільське господарство є ключовою ланкою економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку, формує експортний потенціал країни та створює базу для розвитку інших галузей. Аналіз показав, що ця галузь функціонує на перетині природних, соціальних і економічних чинників, які визначають її динаміку та ефективність.

Досліджено структуру аграрного сектору, який складається з двох основних напрямів: рослинництва та тваринництва. Рослинництво орієнтоване на вирощування зернових, технічних, овочевих і плодових культур, тоді як тваринництво забезпечує виробництво молока, м'яса, яєць і продуктів переробки. Їх розвиток значною мірою залежить від природних умов, інфраструктури, інноваційних технологій та економічної підтримки.

Особливу увагу приділено методології дослідження, яка охоплює застосування абстрактно-логічного, літературного, статистично-економічного, балансового, картографічного та експериментального підходів. Використання цих методів дало змогу всебічно проаналізувати чинники, що впливають на галузь, визначити основні проблеми, зокрема деградацію ґрунтів, кліматичні ризики, недоліки інфраструктури, а також сформулювати шляхи їх вирішення.

Встановлено, що сталий розвиток сільського господарства можливий за умов раціонального використання природних ресурсів, інтеграції інноваційних технологій, підвищення економічної ефективності та екологічної відповідальності. Сучасні виклики, зокрема зміни клімату, зростання попиту на

продовольство та глобалізація ринків, потребують адаптивних стратегій управління, спрямованих на довгострокову стабільність галузі.

РОЗДІЛ II.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ – РЕГІОН СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1 Стан та умови розвитку сільського господарства області

Сільське господарство має ключове значення для Тернопільської області, яка розташована в Західній Україні. Ця область славиться своїми родючими ґрунтами та сприятливими кліматичними умовами для ведення аграрного бізнесу, що робить сільське господарство однією з основних галузей економіки регіону. Наявність переробних підприємств, вигідне географічне розташування на перехресті важливих транспортних шляхів дають великі можливості для розвитку регіону. Ось кілька важливих аспектів, які підкреслюють значення сільського господарства для Тернопільщини:

- 1) Економічний розвиток:** Сільське господарство становить вагомую частину валового регіонального продукту Тернопільської області. Воно сприяє залученню інвестицій, розвитку інфраструктури та створенню робочих місць для місцевого населення.
- 2) Продуктова безпека:** Тернопільська область є значним виробником зернових культур, таких як пшениця, кукурудза, а також технічних культур, як-от цукровий буряк та соняшник. Виробництво овочів, фруктів та молочних продуктів також забезпечує внутрішній ринок і допомагає знижувати залежність України від імпорту харчових продуктів.
- 3) Експортний потенціал:** Високоякісна продукція області, зокрема зернові, рапс, молочні продукти та м'ясо, користується попитом не лише на внутрішньому, а й на міжнародному ринку. Це допомагає області брати участь у зовнішньоекономічній діяльності України, забезпечуючи приплив валютних надходжень до регіону.
- 4) Розвиток малих фермерських господарств:** Багато жителів області займаються фермерством, вирощуючи культури на невеликих ділянках землі. Розвиток фермерських господарств стимулює місцеву економіку та дозволяє зберегти традиційний спосіб життя на селі.

5) Збереження природних ресурсів: У Тернопільській області значна частина ґрунтів є чорноземами, і їх раціональне використання дозволяє зберігати природний ресурс для наступних поколінь. Відповідальні підходи до землеробства, як-от органічне землеробство та зменшення використання хімікатів, сприяють екологічній безпеці.

Сільське господарство - є життєво важливим сектором для Тернопільської області, сприяючи економічному розвитку, підвищенню рівня життя мешканців і сталому використанню природних ресурсів.

Тернопільська область має значний виробничо-ресурсний потенціал, який створює сприятливі умови для розвитку ринку сільськогосподарської продукції. Це дозволяє не лише забезпечувати внутрішні потреби області, але й постачати продукцію в інші регіони країни. Область займає 2,7% від загальної площі сільськогосподарських угідь України. У 2017 році регіон забезпечив 3,3% валового обсягу сільськогосподарської продукції країни, зокрема 3,4% продукції рослинництва та 3,3% продукції тваринництва. За обсягами виробництва окремих культур область зайняла провідні позиції: друге місце за виробництвом буряка, четверте – за виробництвом гречки та ячменю, п'яте – за ріпаком і зернобобовими.

В області традиційно вироблялися великі обсяги спирту та цукру, що сприяло її виходу в лідери цих галузей. Виробництво продукції тваринництва достатньо для задоволення потреб жителів області, проте недостатнє для постачання за її межі. Так, частка молока, виробленого у Тернопільській області, становила 4,4% від загального обсягу по країні, яєць – 3,1%, а м'яса – 2,3% [27].

У 2017 році Тернопільська область продемонструвала найвищі темпи зростання сільськогосподарського виробництва серед усіх регіонів України. Індекс сільськогосподарської продукції в регіоні становив 111,1, а індекс продукції рослинництва у всіх категоріях господарств досяг рівня 115,8. У період з 2010 по 2017 рік середньорічний приріст валової продукції сільського господарства в області складав 7,1%, а загальне зростання за цей час досягло

42,8%. У 2017 році обсяг валової продукції аграрного сектору, оцінений у постійних цінах 2010 року, склав 8523,3 млн грн, що на 4,4% перевищило показник 2016 року.

Зростання обсягів спостерігалось як у діяльності сільськогосподарських підприємств (підвищення на 7,1%), так і в господарствах населення (зростання на 1,6%). У грошовому вираженні це становило 4444,1 млн грн для сільськогосподарських підприємств і 4079,7 млн грн для господарств населення.

Структура валової сільськогосподарської продукції області виглядала наступним чином: 29,3% припадало на виробництво зернових, 24,0% – на технічні культури, 17,8% – на картоплю та овочі, 12,0% – на молоко, а 8,9% – на вирощування худоби та птиці.

Основними напрямками розвитку агропромислового сектору Тернопільської області залишаються виробництво зернових і зернобобових культур, технічних культур, картоплі, овочів, молока та м'яса, що визначають спеціалізацію регіону в аграрній галузі.

Підприємства сільського господарства забезпечили 56,5% загального обсягу продукції регіону, а решту виробництва забезпечили господарства населення. Структура продукції суттєво відрізняється за категоріями виробників: підприємства спеціалізувалися переважно на рослинництві (64,3% валової продукції), тоді як у господарствах населення основну частку складала продукція тваринництва (68,3%). У виробництві технічних культур та зернових підприємства мали значну перевагу, виробляючи 97,4% і 78,4% відповідно. Господарства населення домінували у виробництві картоплі (98,7%), овочів (93,2%), плодово-ягідних культур (78,3%), молока (83,9%) та м'яса (58,7%) [28].

У період із січня по серпень 2023 року обсяг валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2016 року склав 12,56 млрд грн, що на 4,6% більше, ніж у відповідному періоді 2022 року. Частка сільськогосподарських підприємств становить 7,83 млрд грн (зростання на 8,5%), а господарств населення — 4,72 млрд грн (зниження на 1,2%). Загальний обсяг на 2023 рік

склав 26,24 млрд грн, із них 17,82 млрд грн припало на сільгосппідприємства, а 8,43 млрд грн — на господарства населення [34].

У 2023 році в агропромисловому секторі було реалізовано кілька значущих проєктів:

- ТОВ „Аграрний край” у с. Постолівка завершило реконструкцію свинарника під пташники на 84 тис. птахомісць, створено 18 робочих місць.
- ТзОВ „Укрполь-2005” у м. Зборів запустило забійний цех потужністю 300 голів на годину, створено 60 робочих місць.
- ТОВ „Україна” побудувало тваринницький комплекс на 1500 голів корів, створено 28 робочих місць.
- ПрАТ „Тернопільський молокозавод” впроваджує проєкт із поглибленої переробки молока вартістю 195 млн грн, що дозволить зменшити викиди на 5 тис. тонн на рік та створити 20 нових робочих місць.

Станом на 1 жовтня 2023 року в області функціонують 109 із 122 зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів, що забезпечує 210 постійних і близько 2000 сезонних робочих місць. Зареєстровано 16 нових фермерських господарств [34].

Обласний бюджет виділив 222,1 тис. грн на підвищення кваліфікації 246 фахівців та 600 тис. грн на здешевлення 10 тис. доз спермопродукції [34].

За січень-липень 2023 року обсяг експорту сільськогосподарської продукції та харчових продуктів із Тернопільщини склав 283,2 млн дол. США, що вдвічі більше, ніж за аналогічний період 2022 року. Частка агропродукції у загальному експорті області становить 60,5% [34].

Агропромисловий сектор Тернопільщини демонструє стабільне зростання завдяки інвестиціям, модернізації виробництва та ефективному використанню ресурсів.

Тернопільська область завжди вирізнялася високою концентрацією сільськогосподарського виробництва. Сільськогосподарські землі становили 77,7% загального земельного фонду області (1073,3 тис. га). Переважну частину цих земель складали саме сільськогосподарські угіддя, що займали 97,4% площі

земель сільськогосподарського призначення. Решта 2,6% були відведені під господарські споруди, шляхи сполучення, прогони, а також землі на стадії відновлення [10].

Загалом, більшість сільськогосподарських угідь була зайнята ріллею (81,9%) та перелогами (0,3%), пасовищами (13,7%) і сіножатями (2,5%). Багаторічні насадження займали лише 1,5% угідь [23].

Більшу частину сільськогосподарських угідь (49,8%) контролювали підприємства аграрного сектору, з яких державні підприємства мали лише 1,6%. Громадяни володіли 42,7% земель сільськогосподарського призначення, а решта 7,5% належала іншим користувачам [28].

Найвищими показники сільськогосподарської освоєності земель (вищі 80%) характеризувалися центральні і окремі східні території області, а найвищий показник (87,4%) зафіксовано у колишньому Підволочиському районі [15]. На півдні Тернопільщини показники були близькими до середніх значень для області. Показники нижче 73% були на півночі та заході області. Найнижчий показник зафіксований на Бережанщині – 57,6% [10].

Поширення ріллі на Тернопільщині корелює з особливостями ландшафтів, проте, розораність сільськогосподарських угідь згідно з показниками на окремих територіях є на дуже високому рівні. Рілля у структурі угідь центральної, східної і південної частини регіону становила понад 80% [15]. Найбільша розораність зафіксована у колишньому Гусятинському районі (88,3%). У північно-західній частині області показник коливається у межах 71,3-77,1%. Найнижчий показник ріллі на заході (69,3% та 68,2%) [10].

Поширення багаторічних насаджень у регіоні історично було зумовлене не тільки природними умовами, але й специфікою господарської діяльності та розташуванням угідь близько до основних споживачів. Найвищу частку багаторічних насаджень на сільськогосподарських угіддях (більше 2,0%) зафіксовано в приміських районах Тернопільського району (максимум для області – 3,2%), а також у північних районах Кременецькому та Збараському і південних районах Борщівському та Заліщицькому [10]. У західних районах

області цей показник становив 1,0–1,9% [10]. На інших територіях частка насаджень була меншою за 1,0%, а найнижчий рівень (0,7%) зафіксовано на півдні Тернопільського району [10].

Кормові угіддя області становили 16,4% сільськогосподарських угідь. Найвищі значення показника (вище 20,4%) були на заході та півночі області [10]. Мінімального значення частка сіножатей та пасовищ сягала на сході та півдні, зокрема у колишньому Гусятинському районі (зараз північний-схід Чортківського району).

Останніми роками більш виразно проявилися певні проблеми у сільськогосподарському землекористуванні, такі як надмірне зволоження, ерозія, заболочення, підвищена кислотність та кам'янистість ґрунтів.

Актуально буде сказати про проблему яроутворення для Тернопільської області. Під впливом тимчасових водотоків яри збільшуються, створюють повздовжній та поперечний профіль, а також є причиною збільшення ерозії близьких до них територій. Як результат, значна кількість територій вилучається з сільськогосподарського користування. Варто відзначити, що яри разом із густою системою балок, улоговин і тимчасових водотоків створюють значні перешкоди для ведення сільського господарства. Щороку зростає площа земель, вкритих ярами, і вже становить близько 1,8 тис. га.

Проблема перезволоження та заболочення ґрунтів є актуальною для Тернопільської області, особливо в районах з низинним рельєфом і на територіях поблизу річок та водойм. Ці процеси мають негативний вплив на сільське господарство та екологічний стан регіону. Основні аспекти проблеми такі:

- *Зниження продуктивності ґрунтів:* Перезволоження спричиняє погіршення фізико-хімічних властивостей ґрунтів, знижує вміст кисню, що погано впливає на ріст сільськогосподарських культур. Через це зменшується врожайність та погіршується якість продукції.
- *Ерозія та вимивання поживних речовин:* Постійна висока вологість ґрунтів сприяє ерозійним процесам, які призводять до втрати верхнього

родючого шару ґрунту. Це також спричиняє вимивання корисних мікроелементів, що впливає на подальшу родючість земель.

- *Погіршення агротехнічних умов:* Заболоченість ґрунтів ускладнює або унеможлиблює механізовану обробку земель, що підвищує витрати на обробіток або взагалі робить його неефективним.
- *Погіршення екологічного стану:* Заболочення може спричиняти зміни у флорі та фауні, особливо в місцях із природними водно-болотними угіддями. Також перезволожені ґрунти сприяють вивільненню метану та інших газів, що може впливати на місцевий мікроклімат.
- *Негативний вплив на інфраструктуру:* Перезволожені ґрунти сприяють заболоченню прилеглих територій, що може пошкоджувати дорожню та іншу інфраструктуру.
- *Необхідність додаткових меліоративних заходів:* Для боротьби з перезволоженням і заболоченням потрібно здійснювати меліоративні заходи, такі як дренажні системи, осушувальні канали, що вимагає значних фінансових ресурсів і планування.

Площа перезволожених земель становила близько 90 тис. га., заболочених – більше 60 тис. га [10].

Наявність підвищеної кислотності є природним обмежувальним фактором ґрунтів, при цьому площа закислених ґрунтів у регіоні складає приблизно 485 тис. га [10].

Кам'янистість ґрунтів є однією з причин обмеження використання сільськогосподарських земель у Тернопільській області, особливо в районах із пагорбистим рельєфом. Цей фактор впливає на продуктивність ґрунтів і створює труднощі для обробітку землі. Ось основні аспекти, чому кам'янистість є обмеженням для сільськогосподарського використання:

- *Ускладнення механізованого обробітку:* Кам'янисті ґрунти значно ускладнюють оранку, культивування та інші механізовані операції. Каміння пошкоджує сільськогосподарську техніку, що призводить до додаткових витрат

на її ремонт та обслуговування. Це знижує ефективність обробітку й підвищує собівартість продукції.

- *Зниження родючості ґрунтів:* Кам'янисті ділянки мають менший шар родючого ґрунту, що обмежує можливості для росту культурних рослин. Через недостатню кількість поживних речовин та обмежений об'єм ґрунту для кореневої системи такі ділянки характеризуються низькою врожайністю.
- *Проблеми з водоутриманням та збереженням вологи:* Кам'янисті ґрунти швидко втрачають вологу, оскільки вода легко просочується між камінням. Це створює ризик пересихання ґрунту та обмежує вирощування культур, що потребують стабільної вологості.
- *Обмежений вибір культур:* Кам'янистість ґрунтів зменшує можливість вирощування певних культур, які вимагають глибокого і родючого ґрунтового шару. У таких умовах перевагу надають рослинам із невибагливою кореневою системою та культур, що можуть рости на менш родючих землях.
- *Високі витрати на підготовку земель:* Для покращення кам'янистих ділянок потрібні додаткові роботи, як-от видалення каміння або терасування на схилах. Це вимагає значних фінансових та трудових ресурсів, що не завжди є економічно виправданим.
- *Ерозійні процеси:* У районах із кам'янистим ґрунтом і схилами підвищується ризик ерозії, особливо під час злив або сильного танення снігу. Це додатково погіршує стан ґрунту та зменшує його придатність для сільськогосподарського використання.

Площа кам'янистих сільськогосподарських земель у межах області становить близько 19 тис. га., в тому числі ріллі – близько 15 тис. га.

2.2 Динаміка сільського господарства Тернопільської області

Вирощування зернових і зернобобових культур у Тернопільській області спрямоване на задоволення потреб населення, а також на забезпечення роботи

галузей харчової промисловості, таких як борошномельно-круп'яна, пивоварна, спиртова та інші. Крім того, значна частка виробленого зерна йде на потреби тваринництва як корм та кормові добавки.

Зернове господарство, яке є одним із найдавніших напрямів рослинництва в області, набуло широкого поширення. Завдяки сприятливим природним умовам і родючим ґрунтам регіон має можливість вирощувати різноманітні зернові та зернобобові культури, які не лише забезпечують внутрішні потреби, але й формують експортний потенціал. Зерно та продукція з нього мають високу ліквідність і становлять основу продовольчої безпеки країни.

У 2017 році Тернопільщина виробила близько 4,2% від загального обсягу зерна в Україні, що дало регіону 14-те місце серед областей. Хоча ця частка може здатися невеликою, вона поступово збільшувалася протягом останнього десятиліття. На одну особу в області припадало 2492 кг зерна, що на 1035 кг більше за середній показник по Україні [27].

Зернове господарство є одним із найбільш продуктивних секторів економіки області. Частка зернових у структурі валової сільськогосподарської продукції Тернопільщини становила 29,3%, а в структурі рослинництва – 38,5% [28]. У 2017 році регіон досяг значного врожаю зернових культур, що перевищило показники попередніх років, зібравши загалом 2622,3 тис. тонн збіжжя [22].

Основну частину врожаю зернових у 2017 році забезпечили сільськогосподарські підприємства, зібравши 2056,6 тис. тонн, що склало 78,4% від загального обсягу. Решта 21,6% припадала на господарства населення [28]. Водночас, виробництво жита та вівса демонструвало щорічне скорочення.

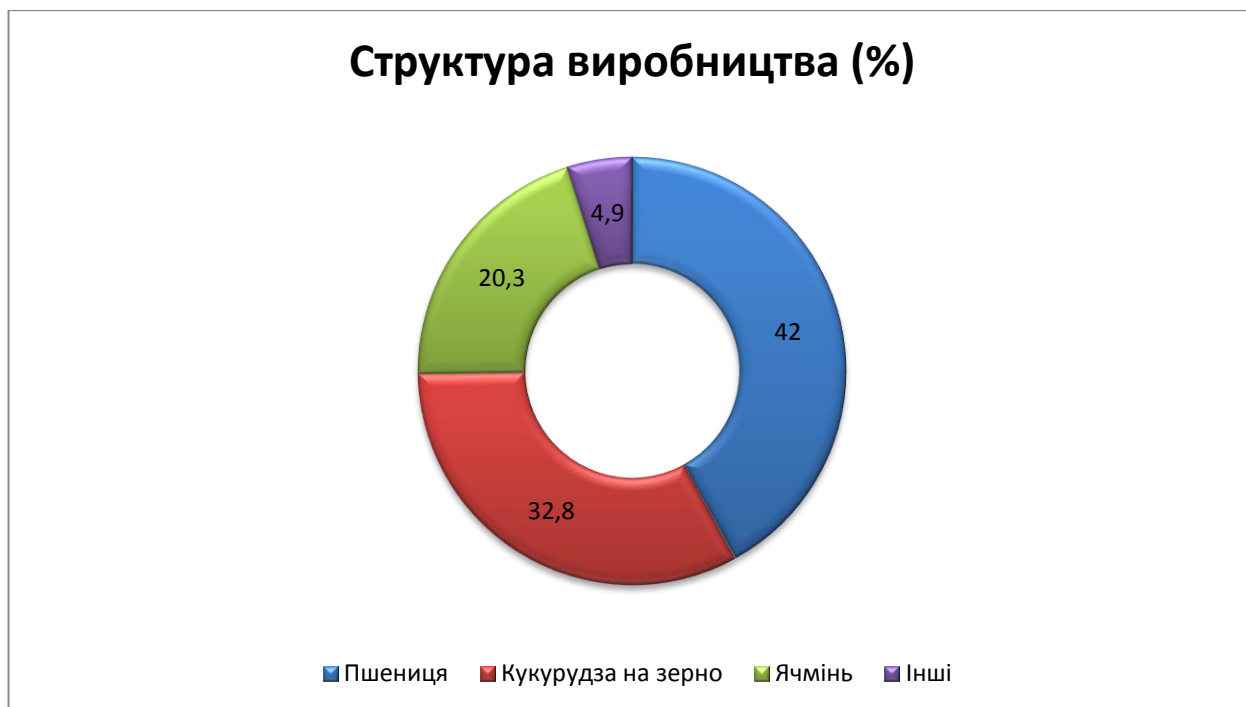

Рис. 2.1 Структура (%) виробництва зернових та зернобобових культур у Тернопільській області станом на 2017 рік

Тернопільська область має широкий спектр технічних культур, які дають високі врожаї та забезпечують як внутрішній ринок, так і експортні потреби. Вирощування технічних культур вважається одним із ключових напрямів сільського господарства в регіоні. У 2017 році їхня частка у валовій сільськогосподарській продукції області становила 24%, а серед продукції рослинництва – 31,5% [28].

Площі, відведені під технічні культури, займали 241,9 тис. га, що становить близько 29,3% загальної площі посівів у регіоні. Протягом останніх п'яти років площі під цими культурами мали тенденцію до зростання, хоча деякі культури зазнавали змін. Наприклад, площа під цукровими буряками значно зменшилася, тоді як посіви ріпаку зросли в 5,4 рази. Основними культурами у 2017 році були соняшник (33,7% посівної площі), соя (33,3%), ріпак (20,6%) та цукровий буряк (12,4%), тоді як інші технічні культури займали менші площі.

Обсяги виробництва цукрових буряків у 2017 році були в 1,5 раза більшими, ніж у 2000 році. Показники врожаю дещо варіювалися щороку, але

загалом тенденція вказувала на стабільне зростання. Тернопільська область виробила 1736,7 тис. тонн, що склало 11,7% загального обсягу цукрових буряків в Україні і забезпечило регіону третє місце серед областей країни. На одну особу припадало 1651 кг продукції, що перевищує середній рівень по Україні на 1301 кг [27].

Основними виробниками цукрових буряків залишаються сільськогосподарські підприємства, які зібрали 1610,9 тис. тонн, або 96,8% від загального врожаю. Господарства населення забезпечили решту 3,2%.

Щодо вирощування сої, то до 2000 року ця культура була малопоширеною, однак з 2010 року її виробництво почало зростати. У 2017 році врожайність сої сягнула 208,9 тис. тонн, що на 29% більше порівняно з 2016 роком. Майже вся соя (понад 99%) була вирощена сільськогосподарськими підприємствами [22].

Ріпак став традиційною культурою для області, а його виробництво суттєво зросло з 2008 року. У 2017 році врожай ріпаку становив 155,7 тис. тонн, і фактично весь обсяг (99,9%) виростили сільськогосподарські підприємства [22].

Соняшник, який до 1995 року в області майже не вирощували, із 2005 року став набирати обертів. У 2017 році врожайність соняшника досягла рекордних для області 234,2 тис. тонн, що на 57% більше, ніж у 2016 році. Практично весь врожай забезпечили аграрні підприємства регіону [22]. Рентабельність соняшника залишається стабільно високою, а у 2017 році вона склала 53,8%, зайнявши друге місце за рівнем прибутковості серед сільськогосподарських культур.

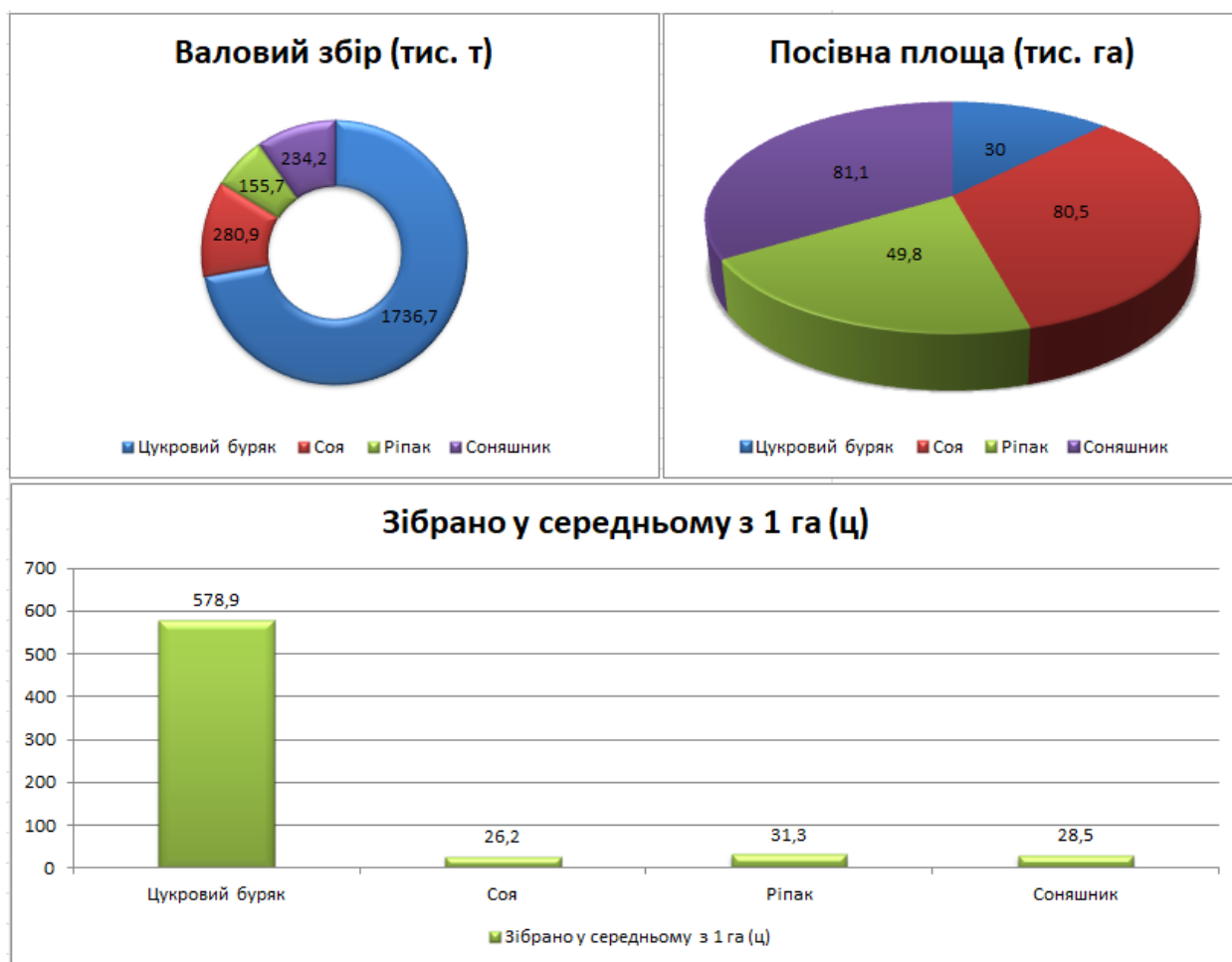

Рис. 2.2 Валовий збір (тис. т), посівна площа (тис. га), середній збір технічних культур з 1 га (ц) у Тернопільській області станом на 2017 рік

Картоплярство та овочівництво у Тернопільській області завжди були провідними галуззями виробництва сільського господарства, дані напрямки забезпечують населення незамінними вітамінними продуктами харчування, а переробні підприємства – сировиною.

Тернопілька область відома високими урожаєм, які забезпечують внутрішні потреби та експорт у достатньому обсязі. Отже, вирощування картоплі та овочів є однією з ефективних галузей господарського комплексу області.

У структурі валової сільськогосподарської продукції області в 2017 р. виробництво картоплі та овочів склало 17,8%, а в структурі продукції рослинництва його частина виробництва склала 23,4% [28]. З 2000 р.

спостерігалася стійка тенденція до збільшення виробництва цих культур. У Тернопільській області зібрали 991,3 тис. т картоплі та 274,2 тис. т овочів.

Збільшення показників валового збору картоплі та овочів забезпечені інтенсифікацією господарювання, застосування науково обґрунтованих технологічних прийомів, наприклад:

- 1) Обробка ґрунту;
- 2) Використання добрив;
- 3) Догляд за посівами;
- 4) Боротьба з хворобами та шкідниками.

Врожайність картоплі та овочів в Тернопільській області досягли 176 і 241 ц з 1 га [13].

Посівні площі картоплі та овочевих культур склали 67,9 тис. га, що становило 8,2% у загальній структурі посівів усіх категорій господарств [23].

Картопля є однією з основних культур Тернопільської області. У 2017 році область забезпечила 4,5% загальноукраїнського виробництва картоплі, посівши 13-те місце серед інших регіонів. Однак виробництво картоплі на душу населення (942 кг) перевищувало середній показник по країні на 419 кг [33]. Це дозволило регіону не лише покривати внутрішні потреби, а й постачати продукцію в інші області.

Урожайність картоплі в Тернопільській області у 2017 році була високою, на 19,3% більшою порівняно з 2010 роком. Незважаючи на щорічні коливання у виробництві, загальний обсяг вирощеної культури демонструє позитивну тенденцію до зростання. Основну частину картоплі (978,8 тис. тонн або 97,9% від загального обсягу) виростили господарства населення, тоді як підприємства сільського господарства забезпечили решту врожаю [28].

На високі обсяги збору картоплі вплинули як значні площі її посівів, так і порівняно висока врожайність.

Основними якісними показниками культури є її крохмалистість, яка залежить від багатьох факторів:

- 1) *Сорт картоплі*: Різні сорти картоплі мають різний генетичний потенціал щодо накопичення крохмалю. Є сорти з підвищеною крохмалистістю, що ідеально підходять для приготування пюре або смаження, і сорти з низьким вмістом крохмалю, які використовуються для салатів або варіння.
- 2) *Кліматичні умови*: Теплі сонячні дні з помірною кількістю опадів сприяють активному фотосинтезу, що сприяє накопиченню крохмалю. У холодніших або надмірно вологих умовах вміст крохмалю може бути нижчим.
- 3) *Температурний режим*: Оптимальна температура для росту і накопичення крохмалю в бульбах картоплі — 15–20°C. Занадто високі температури можуть негативно вплинути на крохмалистість, знижуючи його накопичення.
- 4) *Освітлення*: Картопля потребує достатньої кількості світла для нормального процесу фотосинтезу, від якого залежить утворення вуглеводів, у тому числі крохмалю. У недостатньо освітлених умовах крохмалистість може знижуватись.
- 5) *Режим зволоження*: Надмірне зволоження, особливо в період досягання, може знижувати крохмалистість, оскільки крохмаль частково трансформується в інші форми вуглеводів. Помірна вологість ґрунту сприяє накопиченню крохмалю в бульбах.
- 6) *Склад і родючість ґрунту*: Бідні ґрунти можуть не забезпечити належного харчування для рослин, що впливає на рівень крохмалистості. Картопля добре реагує на калійні добрива, які стимулюють накопичення крохмалю, тоді як надмірне азотне живлення може знизити його вміст.
- 7) *Терміни збору врожаю*: Крохмалистість бульб підвищується в міру їх дозрівання. Ранній збір картоплі може призвести до нижчого вмісту крохмалю, тоді як більш пізній збір сприяє накопиченню більшої кількості крохмалю.
- 8) *Тривалість вегетаційного періоду*: Картопля з довшим періодом вегетації має більше часу для накопичення крохмалю в бульбах. Тому пізньостиглі сорти картоплі зазвичай мають вищу крохмалистість, ніж ранньостиглі.

Крохмалистість картоплі в регіоні коливається в межах від 10 до 25%, однак більшість аграріїв обирає високоврожайні сорти з помірним рівнем крохмалистості.

Основну масу зібраної картоплі використовували для задоволення потреб населення в харчових продуктах і для годівлі худоби, тоді як лише невелика частина врожаю йшла на реалізацію.

Вирощування овочів дуже залежить від метеорологічних умов, і щорічні зміни погодних умов значно впливають на динаміку та розподіл показників овочівництва в Тернопільській області. Останнім часом на розвиток цієї галузі також помітний вплив мають організаційні чинники.

В області традиційно культивують овочі відкритого ґрунту.

У 2017 році *капуста* займала 2,4 тис. га посівних площ, що складало 21,4% від загальної площі овочів відкритого ґрунту [23]. Значна частка (92,7%) посівів капусти припадала на господарства населення, а решта (8,3%) – на сільськогосподарські підприємства. Середній урожай капусти становив 288,6 ц/га [13].

Огірки займали 1,3 тис. га, що становило 12,2% у структурі посівів овочів відкритого ґрунту, з яких 97,7% були розташовані в господарствах населення, а 2,3% – у підприємствах [29]. Урожайність огірків у середньому становила 194,0 ц/га [13].

Помідори займали 0,9 тис. га, або 8,4% від площі посівів овочів відкритого ґрунту, з яких 96,7% належали господарствам населення, а 3,3% – сільськогосподарським підприємствам [23]. Середній урожай помідорів склав 220,0 ц/га [13].

Столові буряки були вирощені на 1,3 тис. га, що склало 13,0% від площі посівів овочів відкритого ґрунту. Господарства населення обробляли 96,9% площ, а підприємства – 3,1% [29]. Середня врожайність буряків становила 255,0 ц/га [13].

Морква зайняла 1,4 тис. га, або 13,1% від загальної площі посівів овочів відкритого ґрунту. Більшість (84,3%) посівів моркви зосереджені у

господарствах населення, а 5,7% належали підприємствам [23]. Урожайність моркви склала 248,5 ц/га [13].

Цибуля була вирощена на площі 1,1 тис. га, що складало 10,3% від загальної посівної площі овочів відкритого ґрунту. Близько 97,3% посівів належало господарствам населення, а 2,7% – підприємствам [23]. Урожайність цибулі в середньому становила 222,7 ц/га [13].

Часник вирощували на 0,5 тис. га, що складало 4,7% посівної площі овочів відкритого ґрунту. На господарства населення припадало 96,0% площ, а на підприємства – 4,0% [29]. Середня врожайність часнику становила 96,2 ц/га [16].

Зелений горошок займав 0,2 тис. га, що становило 1,9% від загальної посівної площі овочів. Більшість площ (72,6%) належала підприємствам сільського господарства, а 27,3% – господарствам населення [23]. Урожайність горошку склала 37,4 ц/га [13].

Інші овочі відкритого ґрунту вирощували на 1,6 тис. га, що становило 15,0% від загальної посівної площі овочів.

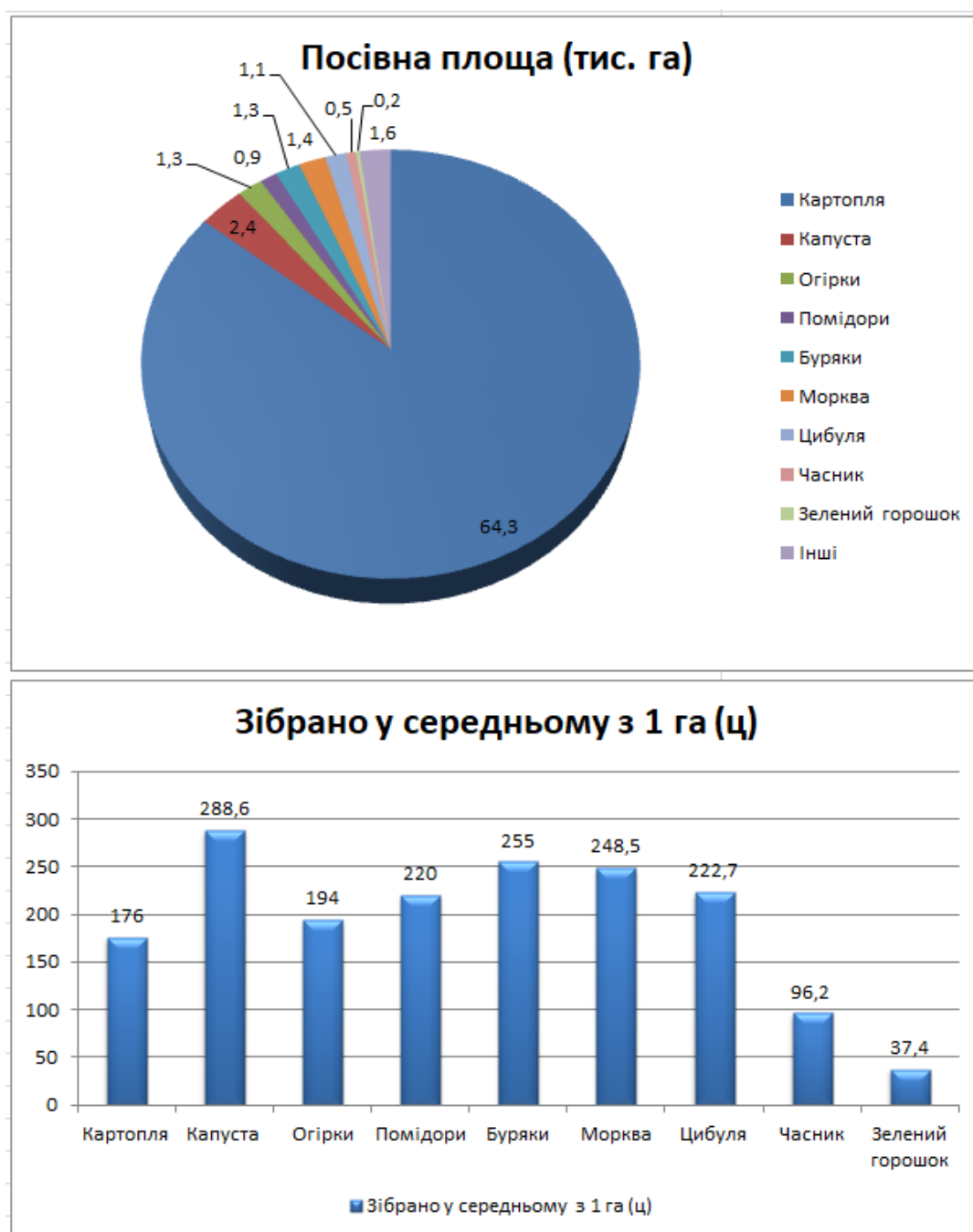

Рис. 2.3 Посівна площа (тис. га), середній збір культур з 1 га (ц) у господарствах Тернопільської області станом на 2017 рік

Вирощування кормових культур відіграє важливу роль у сільському господарстві Тернопільської області, забезпечуючи кормову базу для тваринництва та є ключовим елементом польової сівозміни. Проте, через значне зменшення поголів'я великої рогатої худоби та інших свійських тварин, а також порушення сівозмін, площі посівів і показники врожайності кормових

культур зменшилися. Урожайність кормових культур значною мірою залежить від погодних умов кожного року, що ускладнює аналіз динаміки їхнього розвитку.

У 2017 році посівні площі кормових культур в області становили 58,3 тис. га, що складало 7,1% від загальної площі всіх категорій господарств. Незважаючи на уповільнення скорочення посівних площ за останнє десятиліття, тенденція до зменшення площі посівів продовжується.

Зміни в структурі кормових культур найбільше торкнулися кукурудзи на силос і зелений корм, площа посівів якої суттєво зменшилася. Також площі однорічних трав зменшилися в 5 разів, багаторічних трав — у 4 рази, а кормових коренеплодів — удвічі.

Кормові коренеплоди займали 11,9 тис. га, або 20,4% від загальної площі кормових культур [23]. З них 75,5% посівів знаходилися в господарствах населення. Середня врожайність кормових коренеплодів склала 301,3 ц/га.

Кукурудза на силос і зелений корм займала 4,6 тис. га, що становило 7,9% від посівної площі кормових культур [23]. При цьому 93,8% посівів належали підприємствам сільського господарства, а 6,2% — господарствам населення. Урожайність кукурудзи на силос та зелений корм у середньому становила 345,3 ц/га.

Однорічні трави на сіно та зелений корм займали 13,5 тис. га, або 23,2% площі кормових культур. З них 17,1% площ належало сільськогосподарським підприємствам, решта — господарствам населення. Середня врожайність однорічних трав становила 39,1 ц/га [13]. Ці трави використовувалися також для сінажу, зеленого корму, трав'яного борошна, а також для виробництва гранул та брикетів.

Багаторічні трави займали найбільшу площу — 25,1 тис. га, що становило 43,1% від загальної площі кормових культур. Лише 19,9% посівів належали сільськогосподарським підприємствам, решта — господарствам населення [22]. Середня врожайність багаторічних трав склала 39,9 ц/га [13],

причому вони також використовувалися для сінажу, зеленого корму, трав'яного борошна, гранул і брикетів.

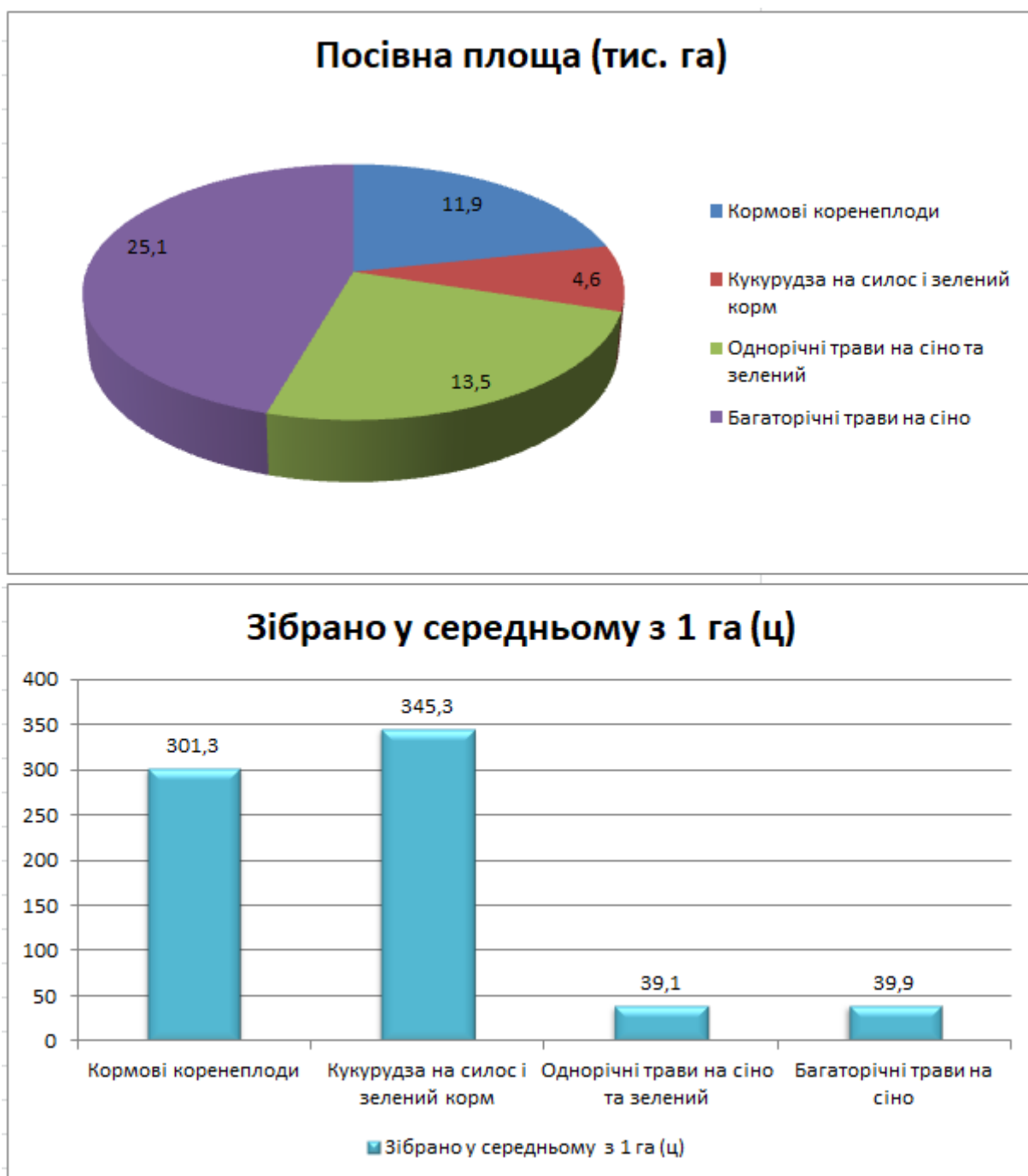

Рис. 2.4 Посівна площа (тис .га), середній збір кормових культур з 1 га (ц) у всіх категоріях господарствах Тернопільської області станом на 2017 рік

Садівництво залишається важливою галуззю аграрного виробництва у Тернопільській області, забезпечуючи населення корисними вітамінними продуктами, а переробні підприємства – сировиною. Урожайність плодово-

ягідних культур дозволяє покривати внутрішні потреби регіону та формувати обсяги для експорту. Однак, можливості галузі використовуються не повністю.

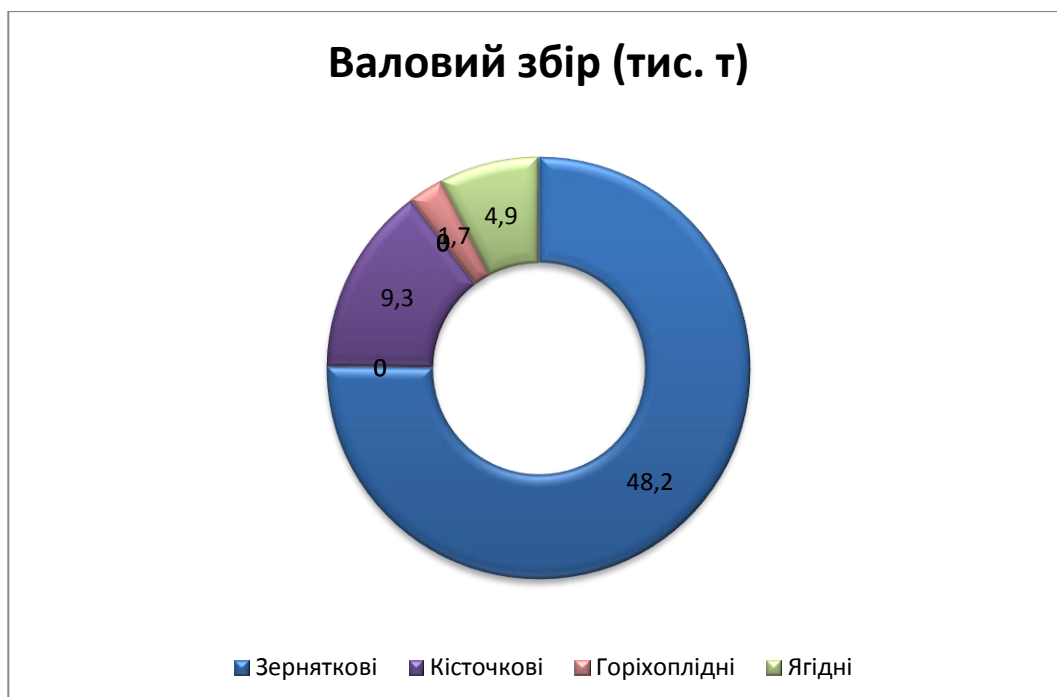

Рис. 2.5 Валовий збір (тис. т) плодово-ягідних культур у Тернопільській області станом на 2017 рік

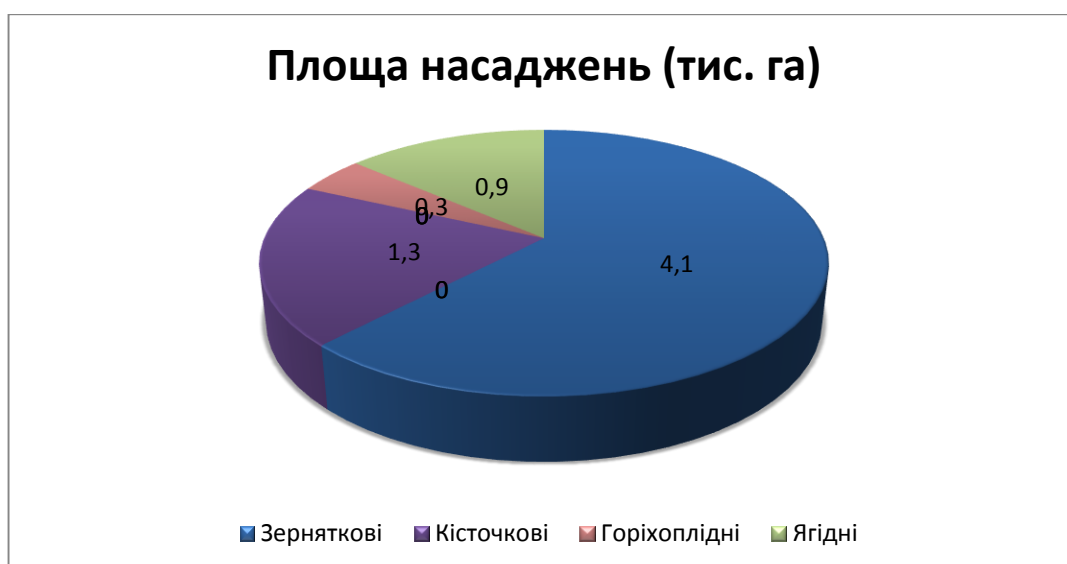

Рис. 2.6 Площа насаджень (тис. га) плодово-ягідних культур у Тернопільській області станом на 2017 рік

Основну частку насаджень плодово-ягідних культур у регіоні займають господарства населення (69,8%), що значно перевищує середній показник по

країні. Проте їхня роль у постачанні великих партій продукції для ринку є обмеженою.

Серед плодово-ягідних культур переважають зерняткові, площа яких становить 4,1 тис. га, або 62,7% усіх насаджень регіону [22]. Основну частину площі зерняткових культур займають господарства населення (59,9%). Продукція з таких садів, зазвичай, не призначена для промислової переробки, оскільки малі господарства не можуть забезпечити значний обсяг продукції. Загальний врожай зерняткових плодів у регіоні склав 48,2 тис. тонн.

Рис. 2.7 Структура (%) зерняткових насаджень у Тернопільській області станом на 2017 рік

Кісточкові культури займають 1,3 тис. га, що становить 19,0% площі плодово-ягідних культур [22]. Основна частина насаджень (94,0%) належить господарствам населення, продукція яких повністю задовольняє потреби місцевого ринку. Промисловий розвиток кісточкових культур можливий за умови розширення площ за рахунок великих аграрних підприємств. Загальний обсяг зібраного врожаю кісточкових у Тернопільській області досяг 9,3 тис. тонн.

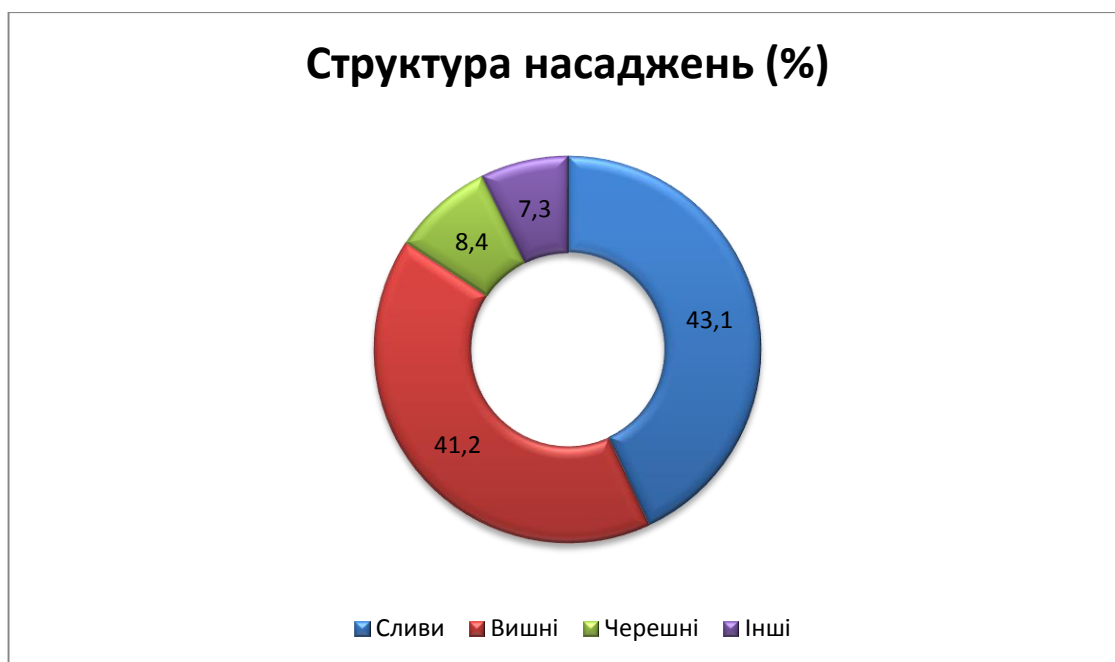

Рис. 2.8 Структура (%) кісточкових насаджень у Тернопільській області станом на 2017 рік

Горіхоплідні культури займають найменшу площу – 0,3 тис. га (4,8% від усіх плодово-ягідних насаджень) [22]. Зокрема, більшість насаджень розташовані у господарствах населення (90,1%), де переважають окремі дерева або змішані сади. Загальний врожай горіхів у регіоні склав 1,7 тис. тонн.

Ягідні культури займають 0,9 тис. га, що становить 13,5% від усіх плодово-ягідних насаджень. Господарства населення займають основну частку (74,9%). Загалом у регіоні зібрали 4,9 тис. тонн ягід [22].

Рис. 2.9 Структура (%) ягідних насаджень у Тернопільській області станом на 2017 рік

Виноградники займають окреме місце серед багаторічних насаджень. У 2017 році під виноградниками було зайнято 22 га [22], з яких зібрали 151,6 т винограду, а середня врожайність становила 79,8 ц/га [13]. Подальший розвиток селекції відкриває перспективи для збільшення площ виноградників та забезпечення потреб внутрішнього ринку.

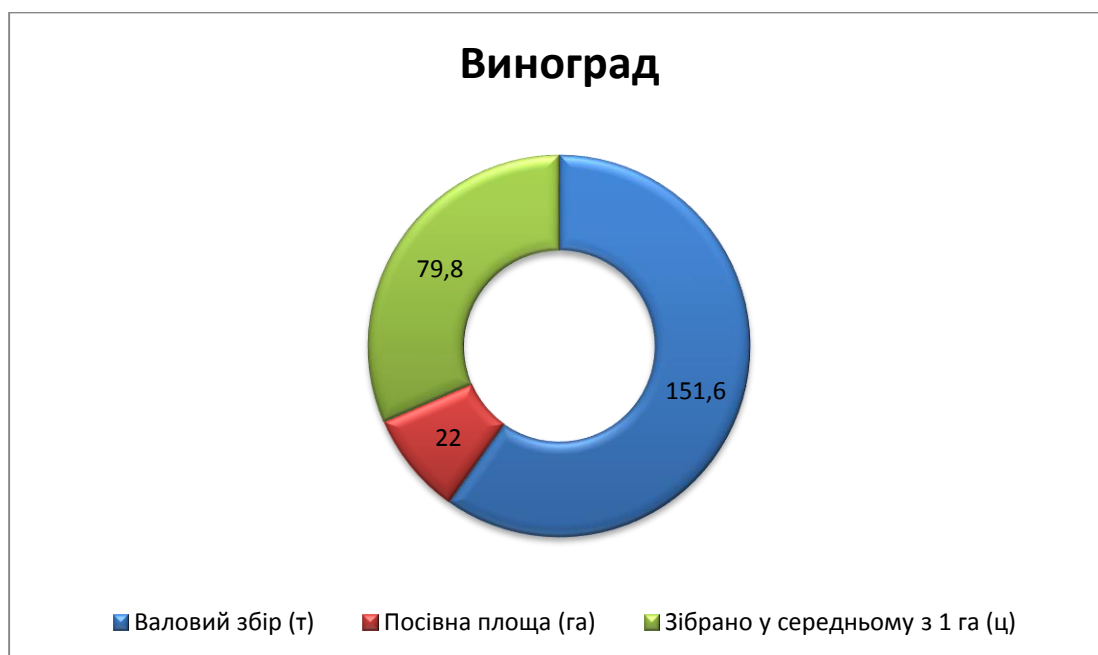

Рис. 2.10 Виноградарство у Тернопільській області станом на 2017 рік

Урожай 2019 року на Тернопільщині охоплював посівну площу всіх категорій господарств у 836,2 тис. га. У структурі посівних площ основні культури розподілилися наступним чином:

1. *Зернові та зернобобові культури* займали 471,5 тис. га, що становить 56,4% загальної площі;
2. *Технічні культури* – 248,3 тис. га, або 29,7%;
3. *Картопля та овочі* – 68,9 тис. га, або 8,2%;
4. *Кормові культури* – 47,5 тис. га, або 5,7%.

Протягом останніх п'яти років зернові та зернобобові культури стабільно займали близько 56-60% посівних площ. Спостерігалось зростання площ технічних культур з 213,8 тис. га (26,9%) до 248,3 тис. га (29,7%) у 2019 році. Площі, відведені під картоплю та овочі, залишилися практично незмінними, утримуючись на рівні 7-9%. Проте площа кормових культур зменшилася з 63,2 тис. га (8%) у 2015 році до 47,5 тис. га у 2019 році (5,7%), що може негативно вплинути на розвиток тваринництва і призвести до зниження родючості ґрунтів регіону.

У порівнянні з іншими областями Тернопільська область останніми роками нарощує виробництво зернових культур.

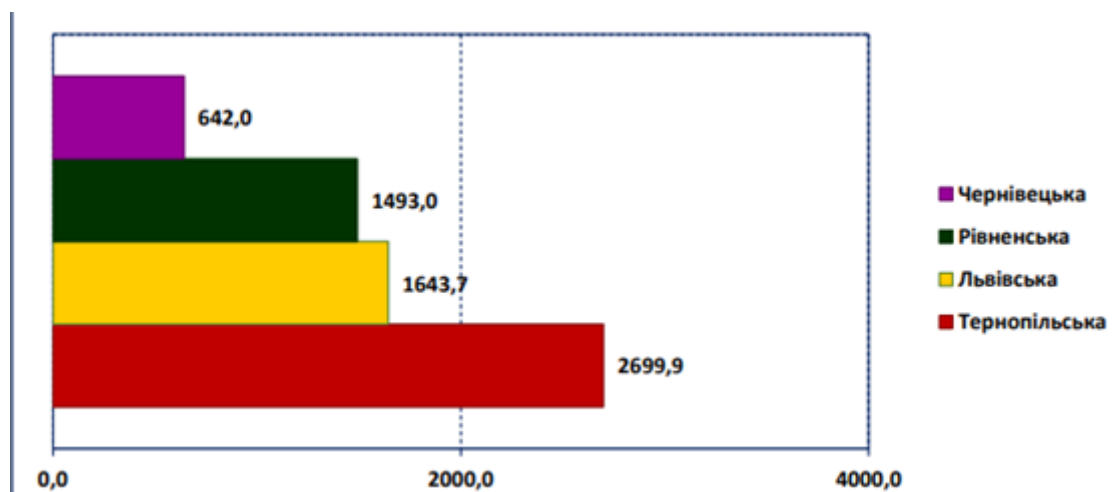

Рис. 2.11 Виробництво зернових культур у 2019 р. по областях західного регіону, тис. тон

У 2019 році урожайність зернових культур у Тернопільській області становила 57,3 ц/га, що значно перевищує середній показник по Україні – 49,1

ц/га. Область має сприятливі умови для вирощування цукрового буряка, що дозволило зібрати 1 177,1 тис. тонн цієї культури, посівши третє місце серед регіонів України.

У 2019 році валове виробництво олійних культур у регіоні досягло 670,5 тис. тонн, що на 50% перевищує показники 2015 року (414,9 тис. тонн). Зокрема, обсяг виробництва соняшнику зріс утричі – з 74,7 тис. тонн у 2015 році до 226,8 тис. тонн у 2019 році. Також значно збільшилося виробництво сої – з 170,0 тис. тонн до 215,6 тис. тонн, і ріпаку – з 170,0 тис. тонн до 226,6 тис. тонн, що забезпечило регіону п'яте місце в Україні за валовим збором цієї культури.

Урожай овочів у 2019 році склав 282,9 тис. тонн, що на 17,6 тис. тонн більше порівняно з попереднім роком. Обсяг зібраної картоплі становив 960,6 тис. тонн.

Площі плодово-ягідних насаджень у 2019 році досягли 5,9 тис. га, з яких 343,4 га було засаджено у 2019 році. У попередні роки показники складали: 308,8 га у 2018 році, 345 га у 2017 році, 171,5 га у 2016 році та 166,3 га у 2015 році. Загальний обсяг зібраних плодів і ягід склав 81,3 тис. тонн із середньою врожайністю 137,8 ц/га.

У 2021 році під сільськогосподарські культури в області було виділено близько 1,1 млн гектарів ріллі, що становить значну частину загальної площі області. Основними культурами, які вирощувалися в регіоні, залишалися зернові, олійні та цукрові буряки.

Виробництво зернових культур досягло високих результатів. У 2021 році площа посівів становила 520 тис. га., валовий збір зернових і зернобобових культур становив понад 2,5 млн тонн, що стало результатом стабільно високої врожайності — близько 50 центнерів з гектара. Найбільш поширеними культурами були пшениця, кукурудза, ячмінь та овес, причому на пшеницю припадало понад 50% від загального обсягу виробництва зернових. Структура зернових:

- 1) *Пшениця*: площа: 260 тис. га., валовий збір: 1,35 млн тонн., урожайність: 52 ц/га [25].
- 2) *Кукурудза*: площа: 150 тис. га., валовий збір: 900 тис. тонн., урожайність: 60 ц/га [25].
- 3) *Ячмінь*: площа: 70 тис. га., валовий збір: 250 тис. тонн., урожайність: 36 ц/га [25].

У секторі *олійних культур* відзначався значний внесок у виробництво соняшнику, ріпаку та сої. У 2021 році площа посівів становила 220 тис. га., загальний обсяг збору олійних культур перевищив 500 тис. тонн, що забезпечило область важливими експортними надходженнями, середня врожайність - 25 ц/га. Урожайність цих культур також залишалася на рівні, який відповідає середнім показникам по Україні. Структура олійних:

- 1) *Соняшник*: площа: 120 тис. га., валовий збір: 300 тис. тонн., врожайність: 25 ц/га [25].
- 2) *Ріпак*: площа: 80 тис. га., валовий збір: 200 тис. тонн., урожайність: 25 ц/га [25].
- 3) *Соя*: площа: 20 тис. га., валовий збір: 50 тис. тонн., урожайність: 25 ц/га [25].

Цукрові буряки продовжували відігравати важливу роль у сільському господарстві області. У 2021 році площі під цією культурою складали близько 35 тис. гектарів, а валовий збір перевищив 1,5 млн тонн. Завдяки цьому місцеві цукрові заводи забезпечували як внутрішній ринок, так і експорт продукції. *Цукрові буряки*: площа посівів: 35 тис. га., валовий збір: 1,6 млн тонн., середня врожайність: 460 ц/га. Цукристість: 18–20% [25].

Овочівництво та садівництво також зробили помітний внесок у розвиток аграрного сектору. У 2021 році значну частку займали вирощування картоплі, капусти, моркви та яблук. Урожайність овочів перевищувала середні показники завдяки використанню сучасних агротехнологій. Структура овочів та картоплі:

- 1) *Картопля*: площа: 25 тис. га., валовий збір: 600 тис. тонн., урожайність: 240 ц/га [25].

2) *Овочі відкритого ґрунту (капуста, морква, буряк, цибуля):* площа: 8 тис. га., валовий збір: 150 тис. тонн., урожайність: 180 ц/га [25].

Структура Фруктів та ягід:

1) *Яблука:* алоща садів: 3,5 тис. га., валовий збір: 60 тис. тонн., урожайність: 170 ц/га [25].

2) *Ягоди (малина, полуниця):* площа: 1,2 тис. га., валовий збір: 10 тис. тонн., урожайність: 80–100 ц/га [25].

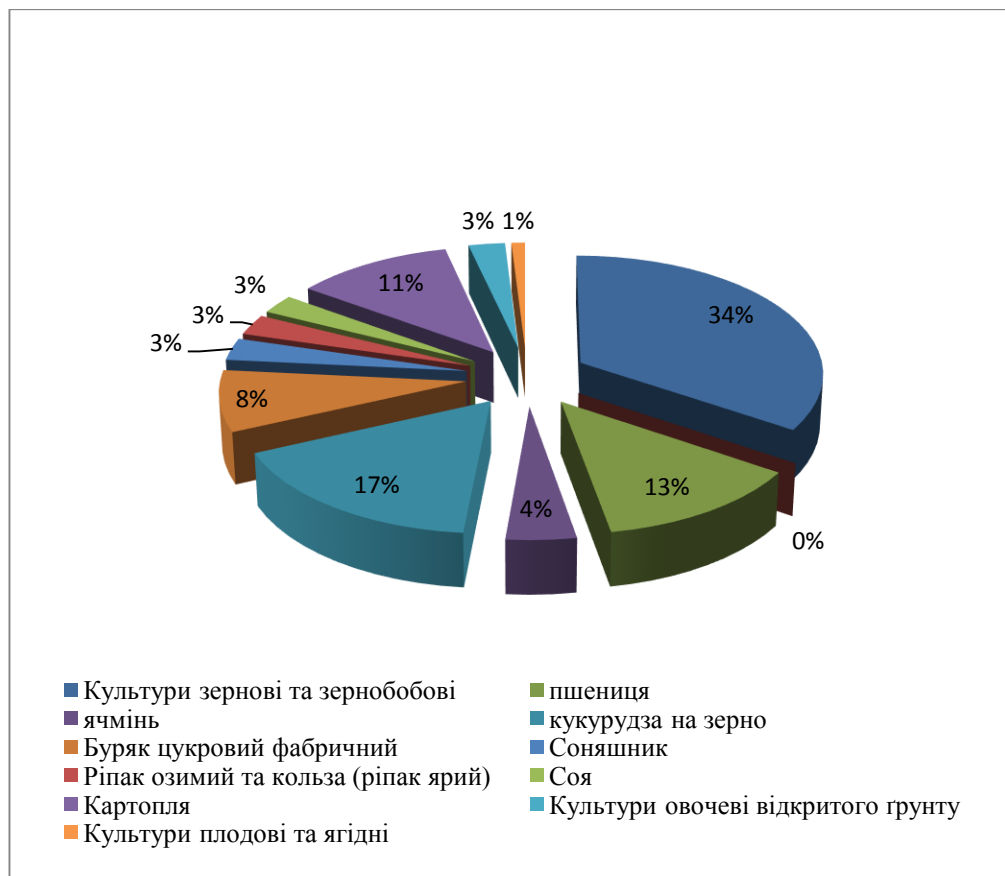

Рис. 2.12 Структура виробництва сільськогосподарських культур усіх категорій господарств Тернопільської області на 1 січня 2022 р.

На 1 вересня 2023 року всіма категоріями господарств було обмолочено зернових і зернобобових культур (включно з гречкою та кукурудзою) на площі 279,7 тис. га (67,1% площі збору), зібрано 1,58 млн тонн зерна, що на 4,4% більше, ніж торік. Середня врожайність збільшилася на 5 ц/га та склала 56,4 ц/га. Картоплю викопано на площі 13,5 тис. га із загальним обсягом 238,2 тис. тонн (урожайність — 176,7 ц/га). Овочі відкритого ґрунту зібрано з 5,3 тис. га у кількості 105,2 тис. тонн (урожайність — 197,7 ц/га).

Збір цукрового буряка завершено на 73% площ із валовим збором 840 тис. тонн. Чотири підрозділи ТОВ „Радехівський цукор” у Тернопільській області переробили близько 600 тис. тонн цієї культури.

Тваринництво - є важливим компонентом аграрного комплексу Тернопільської області, сприяючи економічному розвитку, забезпечуючи місцеве населення продуктами харчування, створюючи робочі місця та підтримуючи сталий розвиток аграрного сектору, воно значно впливає на економіку та соціальний розвиток регіону. Тваринництво Тернопільської області включає такі галузі, як скотарство, свинарство, птахівництво, вівчарство, а також менш поширені кролівництво, рибництво, бджільництво та звірівництво.

Скотарство є важливою і складною галуззю сільського господарства, яка базується на вирощуванні великої рогатої худоби. У Тернопільській області скотарство орієнтоване на м'ясо-молочний та молочний напрями. Наприкінці 2017 року чисельність поголів'я великої рогатої худоби досягала 139,2 тис. голів, що дозволило області зайняти дванадцяте місце в Україні. Аналіз показує суттєву перевагу господарств населення над сільськогосподарськими підприємствами.

У 2017 році було вироблено 12,6 тис. тонн яловичини і телятини, що становило 23,5% від загального обсягу м'ясного виробництва. Водночас спостерігалось значне скорочення поголів'я корів через економічні фактори (нестабільність цін, зниження попиту на молочну продукцію, низьку конкурентоспроможність на зовнішніх ринках), неефективність галузі через

застарілі технології, слабку підготовку фахівців та недосконалу селекційну роботу. Додатково на скорочення кількості корів впливають демографічні фактори, зокрема у господарствах населення, які утримують близько 90% поголів'я корів.

На кінець 2017 року в області було 86,8 тис. корів, що дало області тринадцяте місце в Україні. Через скорочення поголів'я зменшилося виробництво молока, загальний обсяг якого у 2017 році становив 451,4 тис. тонн, що забезпечило десяте місце за обсягами виробництва та сьоме – за виробництвом на одну особу (428 кг на рік). Найнижчі обсяги молока (до 20 тис. тонн) були у західних районах, а найбільші (45,1 тис. тонн) – у Кременецькому районі. Основну частину молока (83,9%) виробляли господарства населення, тоді як сільськогосподарські підприємства поступово нарощували обсяги, досягнувши 72,8 тис. тонн.

У 2017 році на переробку в області було поставлено 207,2 тис. тонн молока, причому більша частина (148,8 тис. тонн) надходила від аграрних формувань, а решта (58,2 тис. тонн) – від господарств населення. Якість молока з агроформувань була вищою, з часткою вищого і першого ґатунків, тоді як господарства населення постачали здебільшого другий ґатунок.

Свинарство також є важливою галуззю тваринництва. На кінець 2017 року Тернопільська область із показником 371,7 тис. голів посідала четверте місце в Україні за кількістю свиней у всіх категоріях господарств. Аналіз виявив паритет між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення.

У 2017 році в області було вироблено 31,5 тис. тонн свинини, що становило 58,8% загального обсягу м'ясного виробництва. Виробництво свинини в забійній вазі на одну умовну голову свиней склало 70 кг, а середня вага свині, проданої на переробку, сягала 114 кг.

Вівчарство забезпечує важливі продукти, такі як вовна, овчина, шкури, а також м'ясо, жир і молоко, які мають значний попит серед населення. На кінець 2017 року кількість овець в області становила 2,5 тис. голів.

Козівництво, яке має давню історію на Тернопільщині, зосереджене на вирощуванні кіз для отримання молока, м'яса, вовни, пуху та шкір. На кінець 2017 року чисельність кіз сягала 10,2 тис. голів. Переважна частина (91,3%) овець і кіз вирощується в господарствах населення [22].

У 2017 році було вироблено 0,2 тис. тонн баранини та козлятини, що становило 0,4% загального виробництва м'яса, а річний настриг вовни склав близько 1 тонни.

Птахівництво є однією з тваринницьких галузей, яка активно розвивається. Наприкінці 2017 року загальна чисельність птиці у всіх категоріях господарств сягала 4736,1 тис. голів, що дало області шістнадцяте місце в Україні. Значну перевагу у вирощуванні птиці мали господарства населення.

На кінець 2017 року частка птиці в загальній структурі тваринництва складала 15,4% у господарствах населення та 21,5% у сільськогосподарських підприємствах. Птахівництво Тернопільщини посідало третє місце за виробництвом м'яса, з обсягом 8,3 тис. тонн у 2017 році, що становило 15,5% загального обсягу м'ясної продукції.

Окрім м'яса, галузь забезпечує виробництво яєць, обсяг яких наприкінці 2017 року становив 483 млн штук. Показник виробництва яєць на одну особу складав 459 штук, а середня несучість курей досягала 269 яєць на одну курку-несучку. Більшу частину яєць (58,5%) виробляли господарства населення.

У *Конярстві* в 2017 році змінився розподіл поголів'я коней залежно від форм власності господарств. У сільськогосподарських товариствах утримувалося лише 2,8% коней. Натомість особисті селянські господарства вирощували 21,1 тисячі голів коней.

Протягом останніх тринадцяти років показник живої маси коней, які утримуються в усіх категоріях господарств області, залишався стабільним. На кінець 2017 року цей показник становив 1,3 тисячі тонн, що дорівнювало 1,7% загальної живої маси тваринництва області.

Завдяки розвитку малогабаритної сільськогосподарської техніки та передачі земельних паїв в оренду агрохолдингам поступово зменшується потреба у конях як у тягловій силі. Водночас зростає виробництво конини: у 2017 році було виготовлено 0,6 тисячі тонн м'яса коней у забійній вазі, що становило 1,1% від загального обсягу м'яса.

Племінне конярство в області перебуває в занепаді: із 12 племрепродукторів залишилося лише три та колишній Ягільницький кінзавод (нині ПрАТ «Райз-Максимко»), які мають приватну форму власності. З одного боку, перехід до приватного утримання покращив якість робочокористувального конярства, адже утримання дрібних місцевих коней стало не вигідним для селян. Проте племінне конярство значно втратило через зниження рівня селекційної роботи в умовах приватної власності.

У 2019 році всіма категоріями господарств Тернопільської області було вироблено 85,5 тис. тонн м'яса, що на 18,3% (13,2 тис. тонн) перевищує показники 2014 року.

Обсяги виробництва молока в 2019 році становили 455,1 тис. тонн, що дозволило області зрівнятися за цим показником з Івано-Франківською областю. Тернопільська область випередила Волинську та Чернівецьку області на 85,9 і 195 тис. тонн відповідно, але відставала від Львівської та Хмельницької областей на 25,8 і 179,9 тис. тонн. У порівнянні з 2014 роком виробництво молока скоротилося на 0,9% (4,5 тис. тонн).

Станом на початок 2020 року в усіх господарствах області налічувалося 138,9 тис. голів великої рогатої худоби. Це на 25,2% (46,9 тис. голів) менше, ніж у 2014 році. поголів'я корів знизилося на 19,1% (20,5 тис. голів) і становило 86,5 тис. голів.

Чисельність свиней у 2019 році склала 298,9 тис. голів, що на 26,5% (108 тис. голів) менше, ніж у 2014 році.

У 2021 році тваринництво Тернопільської області демонструвало сталий розвиток, охоплюючи свинарство, птахівництво, вівчарство, козівництво, а також розведення великої рогатої худоби (ВРХ) та корів. Усі ці напрями

відігравали важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки регіону та формуванні його економічного потенціалу.

Свинарство залишалося одним із найбільш розвинених напрямів. Загальна кількість свиней становила 350 тисяч голів, що забезпечило виробництво близько 30 тисяч тонн свинини. Середньодобовий приріст живої маси тварин перевищував 600–700 грамів завдяки використанню високоякісних кормів і генетично поліпшеного поголів'я. Великі аграрні комплекси активно впроваджували автоматизовані системи моніторингу здоров'я тварин і оптимізації годівлі. Основна частина продукції реалізовувалася на внутрішньому ринку, проте поступово нарощувалися експортні обсяги, особливо до сусідніх країн.

Птахівництво було одним із провідних напрямів, із загальним поголів'ям 9 мільйонів голів, зокрема бройлерів і несучок. Виробництво м'яса птиці досягло 60 тисяч тонн, що дозволило області зміцнити позиції на національному рівні. Виробництво яєць склало 450 мільйонів штук, із яких частина йшла на експорт, переважно до країн ЄС. Завдяки впровадженню сучасних технологій, зокрема енергоощадного обладнання та автоматизованих систем контролю, продукція птахівництва відповідала високим стандартам якості.

Скотарство у 2021 році в області мало наступні показники - 120 тисяч голів великої рогатої худоби (ВРХ), з яких 60 тисяч становили корови. Загальне виробництво молока перевищило 400 тисяч тонн, при середній продуктивності однієї корови на рівні 6,5 тисячі літрів на рік. Значна частина молока спрямовувалася на виробництво сиру, масла, йогуртів і інших молочних продуктів. Виробництво яловичини – близько 15 тисяч тонн на рік. Сучасні ферми області впроваджували генетичне покращення стада та модернізували умови утримання худоби, що сприяло підвищенню продуктивності.

Вівчарство залишалося менш розвиненим, але демонструвало стабільне зростання. Поголів'я овець становило близько 20 тисяч голів. Виробництво баранини склало близько 400 тонн, а річний обсяг вовни – 50 тонн. Ця галузь

була переважно зосереджена в невеликих фермерських господарствах, які також реалізовували еко-продукцію на локальних ринках.

Козівництво розвивалося як перспективна галузь, з поголів'ям у 12 тисяч голів. Обсяги виробництва козиного молока досягли 3 тисяч тонн, яке використовувалося для виготовлення козячих сирів, масла та йогуртів. Продукція цієї галузі набувала популярності як у сегменті преміум-класу на внутрішньому ринку, так і серед експортерів.

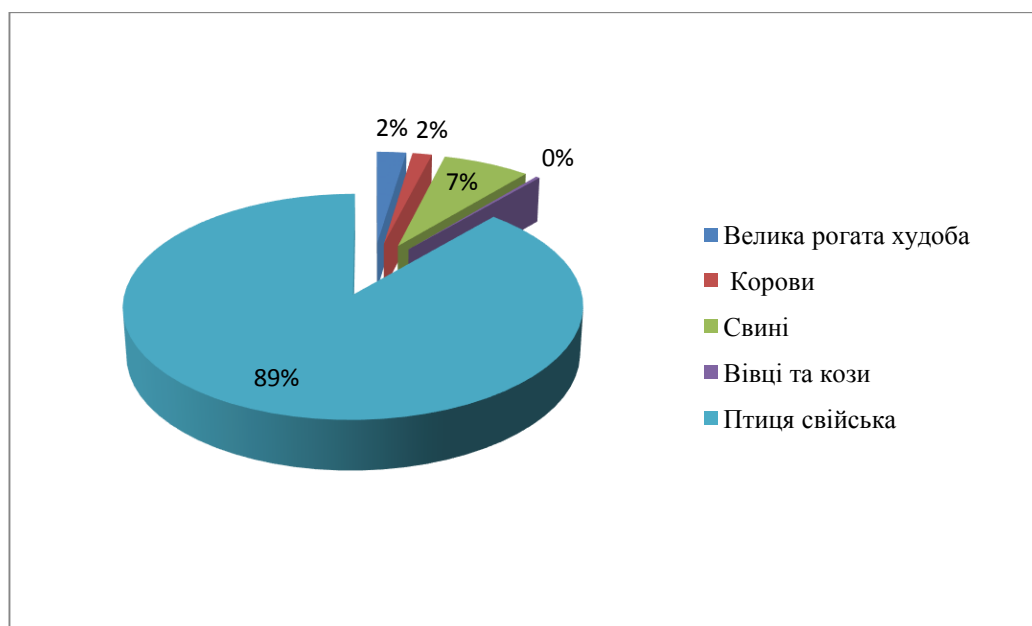

Рис. 2.13 Структура тваринництва в усіх категоріях господарств Тернопільської області на 1 січня 2022 р.

Станом на 1 вересня 2023 року поголів'я великої рогатої худоби становило 152 тис. голів, зокрема корів — 83,4 тис. голів, а свиней — 378,5 тис. голів. За січень-серпень 2023 року у тваринництві спостерігалось зростання виробництва яєць на 16,9% (до 57,4 млн штук). Виробництво молока становило 323,9 тис. тонн, а м'яса — 60,6 тис. тонн. У сільгосппідприємствах виробництво молока зросло на 15,1%, а яєць — на 25,8%.

Висновок до II розділу

Тернопільська область займає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем розвитку сільського господарства завдяки природним, економічним та інфраструктурним перевагам. Висока родючість ґрунтів, сприятливі кліматичні умови, значна площа сільськогосподарських угідь і наявність розвиненої транспортної мережі створюють основу для ефективного функціонування аграрного сектору. Область стабільно забезпечує значну частку внутрішнього ринку України продукцією рослинництва і тваринництва та має значний експортний потенціал.

Сільське господарство області демонструє позитивну динаміку зростання, зокрема в таких галузях, як вирощування зернових, технічних культур і виробництво молока. Основними напрямками спеціалізації є виробництво пшениці, кукурудзи, цукрових буряків, соняшнику, а також м'ясної та молочної продукції. Висока концентрація підприємств агропромислового комплексу, інвестицій у модернізацію виробництва та залучення нових технологій сприяють підвищенню продуктивності й конкурентоспроможності області.

Значний внесок у загальні результати аграрного сектору здійснюють і господарства населення, які забезпечують основну частку виробництва картоплі, овочів, плодово-ягідної продукції та молока. Цей сектор має потенціал для подальшого розвитку завдяки створенню сільськогосподарських кооперативів, покращенню умов реалізації продукції та розширенню переробних потужностей.

Перспективи розвитку сільського господарства Тернопільської області пов'язані з розширенням органічного виробництва, впровадженням інноваційних технологій у рослинництво та тваринництво, розвитком переробної промисловості, створенням нових логістичних центрів і покращенням системи збуту. Залучення інвестицій і посилення державної підтримки дозволять підвищити ефективність виробництва, зберегти природні ресурси та забезпечити конкурентоспроможність продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Таким чином, Тернопільська область має всі передумови для збереження та зміцнення своїх позицій у сільськогосподарському секторі України. Комплексне вирішення сучасних проблем, розвиток інфраструктури та впровадження сталих практик сприятимуть досягненню стабільного економічного зростання регіону.

РОЗДІЛ III.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКО- ГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕСУ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ

3.1 Природні умови та чинники розвитку сільського господарства

Чортківський район

Чортківський район - розташований на півдні Тернопільської області, має адміністративний центр у місті Чортків. Його площа становить 5027,3 км², що складає 36,2% загальної площі області. Населення району становить 328 662 особи.

Чортківський район був утворений 19 липня 2020 року шляхом об'єднання територій колишніх Борщівського, Буцацького, Гусятинського, Заліщицького, Монастириського та Чортківського районів. До складу району входять громади Білобожницька, Більче-Золотецька, Борщівська, Буцацька, Васильковецька, Гримайлівська, Гусятинська, Заводська, Заліщицька, Золотопотіцька, Іване-Пустенська, Колиндянська, Копичинецька, Коропецька, Мельнице-Подільська, Монастириська, Нагірянська, Скала-Подільська, Товстенська, Трибухівська, Хоростківська та Чортківська.

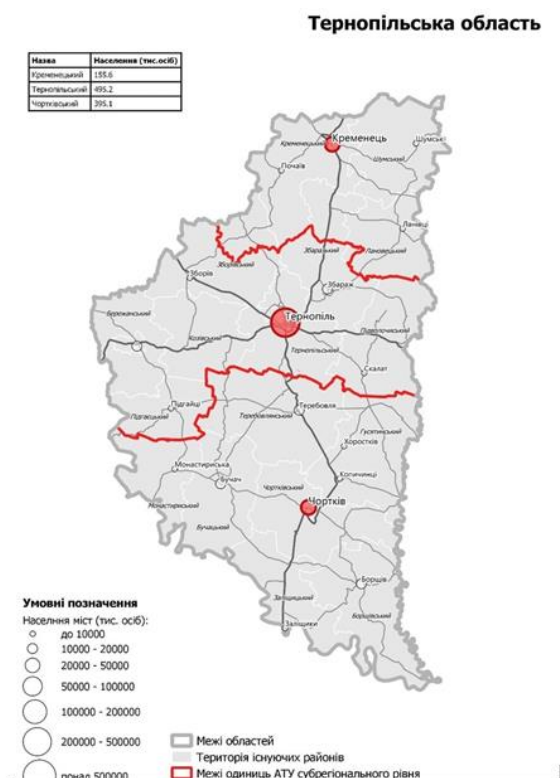

Рис. 3.1 Новий АТУ Тернопільської області

Чортківський район володіє значними сільськогосподарськими ресурсами, які є основою для розвитку аграрного сектору. Основні ресурси району включають:

- *Родючі ґрунти:* Ґрунти Чортківського району належать до групи високородючих чорноземів, які ідеально підходять для вирощування зернових, технічних, овочевих та кормових культур. Це забезпечує високу врожайність та стабільний розвиток рослинництва.
- *Кліматичні умови:* Помірно-континентальний клімат із теплим літом та м'якою зимою сприяє вирощуванню широкого спектру культур, включаючи пшеницю, ячмінь, кукурудзу, цукровий буряк, соняшник, картоплю та інші овочі. Це дозволяє забезпечувати регіон не лише продовольчими ресурсами, але й експортним потенціалом.
- *Водні ресурси:* Річка Серет та інші менші водойми, що протікають через район, забезпечують можливість зрошення та водопостачання для потреб сільського господарства. Наявність водних ресурсів також підтримує розвиток рибництва.
- *Тваринницькі ресурси:* Чортківський район має добрі умови для розвитку тваринництва, зокрема молочного та м'ясного скотарства, свинарства і птахівництва. Виробництво тваринницької продукції забезпечує продовольчу безпеку регіону та створює робочі місця в сільській місцевості.
- *Трудові ресурси:* Багато місцевих жителів зайняті у сфері сільського господарства, володіючи практичними знаннями та досвідом, які передаються з покоління в покоління. Це дозволяє зберігати традиційні методи господарювання і водночас впроваджувати новітні технології.
- *Агропромислові підприємства та кооперативи:* У Чортківському районі функціонують численні фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, переробні підприємства, які займаються вирощуванням та переробкою продукції. Це дозволяє створювати додану вартість на місцевому рівні та виходити на внутрішній і зовнішній ринки.

- *Розвинена інфраструктура для зберігання і транспортування:* Наявність складських приміщень, елеваторів та транспортної інфраструктури забезпечує ефективне зберігання та перевезення сільськогосподарської продукції, що полегшує доступ до ринків збуту.

Земельні ресурси – це частина земної поверхні, яка може бути використана або вже використовується для різноманітних потреб людства, зокрема сільського господарства, будівництва, промисловості, транспорту, лісового господарства, рекреації тощо. Ці ресурси включають орні землі, луки, пасовища, ліси, а також землі під водоймами, населеними пунктами, дорогами та іншими об'єктами інфраструктури.

Вони є основою для забезпечення потреб населення в продуктах харчування, енергії, матеріалах, простором для житлової та виробничої діяльності. Раціональне використання земельних ресурсів має велике значення для екологічної стабільності, збереження природних екосистем і сталого розвитку.

Сільськогосподарські угіддя – це частина земельного фонду, яка використовується для виробництва сільськогосподарської продукції. До сільськогосподарських угідь належать орні землі, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження та перелоги.

Ці угіддя забезпечують основні ресурси для рослинництва і тваринництва, є важливими для продовольчої безпеки та економічного розвитку, особливо в аграрних регіонах. Раціональне використання сільськогосподарських угідь має велике значення для збереження родючості ґрунтів, підвищення врожайності та сталого розвитку сільського господарства.

Розорані земельні ділянки – це землі, які були оброблені шляхом оранки та підготовлені для вирощування сільськогосподарських культур. Зазвичай розорані ділянки є частиною орних земель, які використовуються для посіву зернових, технічних, овочевих та кормових культур.

Ці ділянки є важливим ресурсом для сільського господарства, оскільки завдяки обробці ґрунту на них створюються оптимальні умови для росту

рослин. Проте інтенсивна оранка може впливати на екологічний баланс, знижувати родючість ґрунтів та сприяти ерозії. Тому раціональне використання розораних земель і застосування технологій для збереження ґрунтової родючості є важливим аспектом сталого аграрного виробництва.

Земельні ресурси Чортківського району здебільшого представлені землями, що використовуються для сільськогосподарських потреб. Площа сільськогосподарських угідь у районі становить 363 826 га, що складає 71,7% від загальної площі району [11].

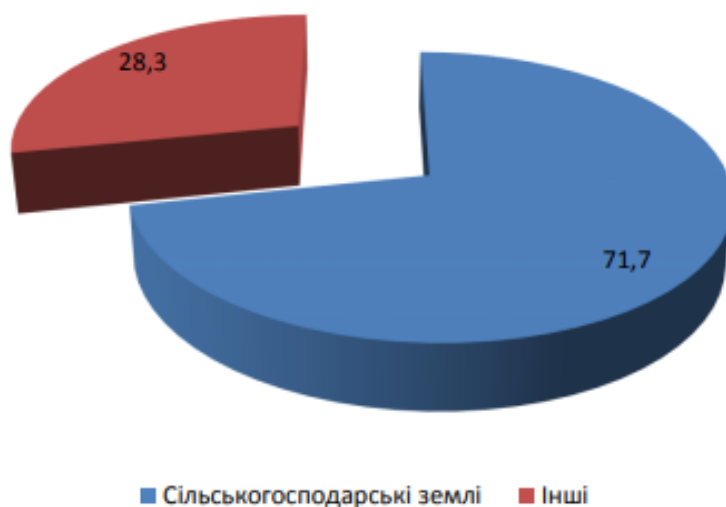

Рис. 3.2 Частка сільськогосподарських земель Чортківського району

В межах Чортківського району спостерігаються регіональні відмінності у площах сільськогосподарських земель та інтенсивності їх використання, що зумовлено природно-географічними особливостями території.

Вищі показники земель сільськогосподарського призначення (понад 80 %) були характерні для сільських громад центральної частини району, таких як Білобожницька, Васильковецька, Колиндянська та Трибухівська. Максимальне значення (88,89 %) зафіксовано у Хоростківській міській громаді. Західні громади (Золотопотіцька та Коропецька селищні, Монастирська міська) і Копичинецька міська громада мали показники нижчі за 70,00 %. Найнижчий показник був на території Коропецької селищної громади — 60,09 %.

Таблиця 3.1

**Площа сільськогосподарських земель
територіальних громад Чортківського району (км²)**

III. Чортківський район								
1	Білобожницька сільська громада	229,67	224,44	197,00	0,94	3,47	23,03	5,23
2	Більче-Золотецька сільська	77,50	75,57	67,51	0,37	0,40	7,30	1,92
3	Борщівська міська громада	292,97	285,35	245,10	6,08	2,79	31,38	7,62
4	Бучацька міська громада	417,79	408,90	328,36	3,83	4,38	72,34	8,89
5	Васильковецька сільська громада	144,68	141,33	125,41	1,12	3,07	11,73	3,35
6	Гримайлівська селищна громада	253,37	247,86	219,19	2,06	5,58	21,03	5,51
7	Гусятинська селищна громада	183,04	178,59	157,16	1,81	3,69	15,93	4,44
8	Заводська селищна громада	63,90	61,43	52,95	0,58	0,77	7,12	2,48
9	Заліщицька міська громада	252,66	245,51	206,02	6,87	3,14	29,47	7,15
10	Золотопотіцька селищна громада	102,00	99,72	79,89	1,77	1,44	16,62	2,28
11	Іване-Пустенська сільська	59,33	58,18	47,67	2,29	0,44	7,79	1,15
12	Коліндзянська сільська громада	126,86	123,63	106,73	1,10	2,75	13,05	3,23
13	Копичинська міська громада	109,06	106,70	91,31	2,33	3,00	10,07	2,36
14	Коропецька селищна громада	52,07	51,12	37,62	1,24	0,12	12,15	0,95
15	Мельнице-Подільська селищна	183,61	179,54	158,47	2,25	0,71	18,12	4,06
16	Монастирська міська громада	311,74	305,02	209,33	3,86	2,44	89,39	6,72
17	Нагірянська сільська громада	145,02	140,51	128,10	1,31	0,76	10,33	4,51
18	Скала-Подільська селищна	135,26	132,25	111,13	7,22	0,97	12,93	3,00
19	Товстенська селищна громада	268,51	261,76	226,14	2,85	1,05	31,72	6,75
20	Трибухівська сільська громада	105,39	103,37	91,29	2,38	1,37	8,34	2,02
21	Хоростківська міська громада	164,13	160,01	144,13	1,68	2,50	11,70	4,12
22	Чортківська міська громада	89,65	87,11	72,31	1,65	0,91	12,25	2,54
Разом по Чортківському району		3768,20	3677,90	3102,81	55,57	45,73	473,79	90,30
Разом по Тернопільській області		10732,80	10461,39	8598,63	157,25	265,24	1440,27	271,41

Основною складовою земель сільськогосподарського призначення були сільськогосподарські угіддя, які охоплювали 97,60 % площі, а решта 2,40 % включала інші сільськогосподарські землі (господарські будівлі та двори, місцеві шляхи і прогони, землі, що відновлюються). Переважну частину сільськогосподарських угідь використовували як рілля та перелоги (84,36 %), а частка кормових угідь була значно меншою: пасовища займали 12,88 %, сіножаті — 1,24 %. Багаторічні насадження, здебільшого сади, становили лише 1,51 % угідь [10].

Розподіл частки ріллі у структурі сільськогосподарських угідь загалом відповідав характеру агроландшафтів району, хоча в окремих громадах вона була надмірно високою. Так, у деяких центральних, східних і південних громадах (Більче-Золотецька, Васильковецька, Гримайлівська, Гусятинська, Мельнице-Подільська, Нагірянська, Трибухівська та Хоростківська) частка ріллі перевищувала 88,00 %. Найвищий рівень розораності зафіксовано у Нагірянській сільській громаді (91,17 %), а найнижчий — у західній частині

району, зокрема у Коропецькій селищній (73,59 %) та Монастириській міській громадах (68,63 %).

Розподіл пасовищ у районі є нерівномірним, проте простежується тенденція збільшення їх частки із заходу на схід, що пов'язано з наявністю схилових агроландшафтів. Найбільша частка пасовищ (понад 15%) зафіксована в громадах Бучацькій, Золотопотіцькій, Коропецькій та Монастириській, причому Монастириська громада має максимальний показник – 29,31%. Натомість менше ніж 10% пасовищ припадає на громади Васильковецьку, Гримайлівську, Гусятинську, Копичинецьку, Нагірянську, Скала-Подільську, Трибухівську та Хоростківську. Найнижчий показник – 7,31% – спостерігається в Хоростківській міській громаді.

Сіножаті, як угіддя, займають незначні площі і здебільшого розташовані вздовж річкових заплав (Золота Липа, Коропець, Стрипа, Джурин, Серет, Нічлава, Збруч). Вищу частку сіножатей (понад 2%) мають громади Васильковецька, Гримайлівська, Гусятинська, Колиндянська та Копичинецька. Максимальний показник зафіксовано в Копичинецькій громаді – 2,81%. На півдні району сіножаті займають найменші площі: в Коропецькій, Мельнице-Подільській та Товстенській громадах цей показник становить менше ніж 0,5%, а найнижчий рівень – 0,23% – спостерігається в Коропецькій громаді. В інших громадах частка сіножатей наближається до 1%.

Розміщення багаторічних насаджень залежить як від природних умов, так і від історичних традицій господарювання. Найбільша частка багаторічних насаджень (понад 2%) спостерігається в південно-східних громадах: Борщівській, Заліщицькій, Іване-Пустенській, Скала-Подільській, а також у Копичинецькій, Коропецькій та Трибухівській громадах. Максимальне значення (5,46%) зафіксовано у Скала-Подільській громаді. Найменші показники належать Білобожницькій та Більче-Золотецькій громадам, де частка багаторічних насаджень становить 0,42% та 0,49% відповідно. У більшості громад цей показник не перевищує 1%.

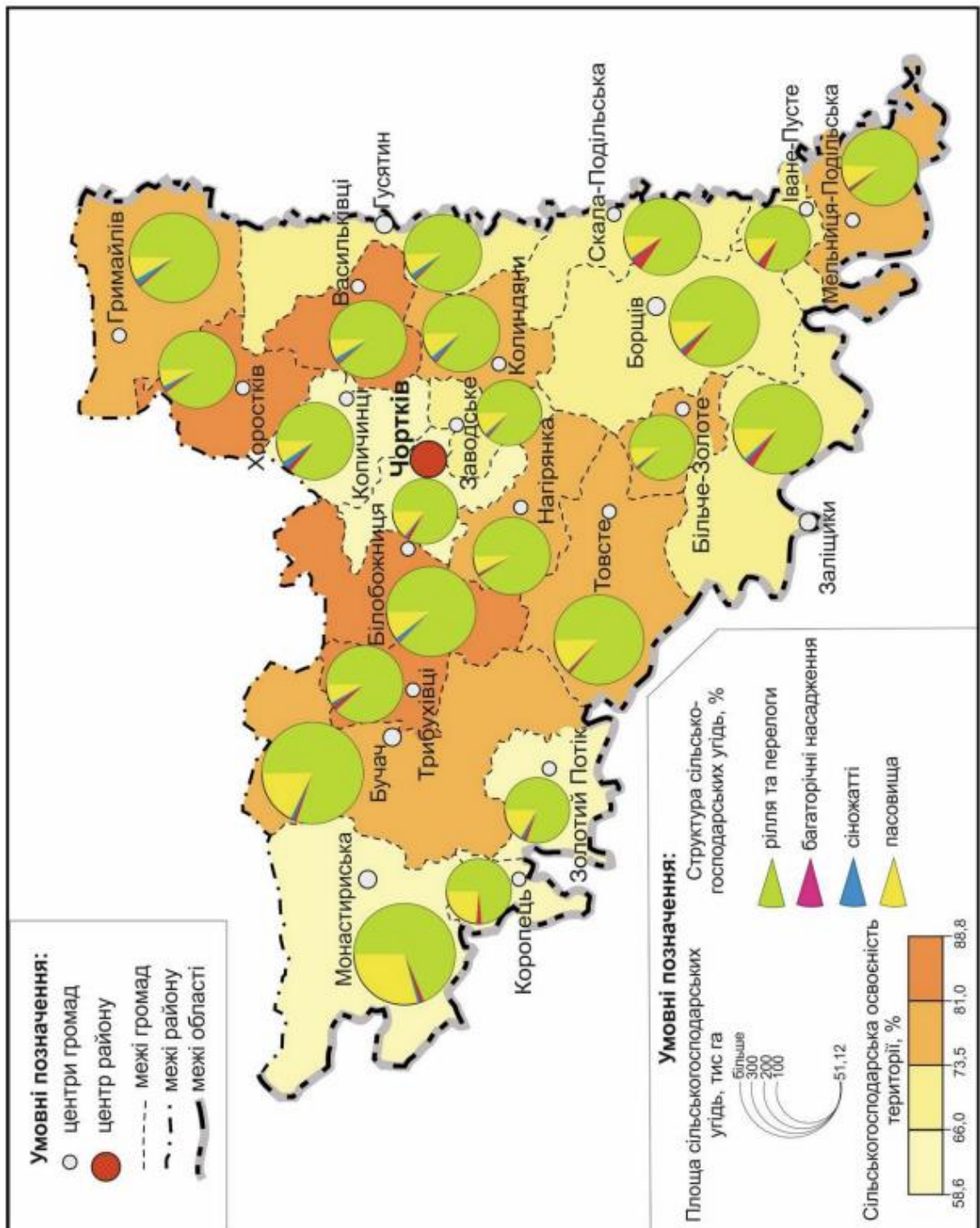

Рис. 3.3 Сільськогосподарське землекористування в Чортківському районі

У районі існує низка проблем, пов'язаних із землекористуванням, серед яких ерозія, підвищена кислотність, кам'янистість, перезволоження та заболочення ґрунтів. Близько 30% сільськогосподарських угідь району є еродованими, з них майже 90% припадає на рілля. Поширеною проблемою є також яроутворення, яке ускладнює використання техніки та сприяє площинній ерозії. Найбільше еродованих земель спостерігається в Гусятинській, Іване-

Пустенській, Мельнице-Подільській, Монастирській та Скала-Подільській громадах.

Землі з підвищеною кислотністю ґрунтів поширені майже на всій території району, за винятком північно-східної частини. Презволоження і заболочення характерні для багатьох територій через високий рівень ґрунтових вод і надмірні опади. Кам'яністі ґрунти поширені переважно в Заліщицькій, Мельнице-Подільській, Монастирській та Товстенській громадах.

Деградація земель посилилася після того, як земельні паї почали орендувати великі агрохолдинги. Вони переважно орієнтуються на короткострокову економічну вигоду, що призводить до ігнорування екологічної стійкості агроландшафтів і зниження їх продуктивності в довгостроковій перспективі.

3.2 Сучасний стан сільськогосподарської галузі Чортківського району

Аграрний сектор відіграє ключову роль у реальній економіці, забезпечуючи продовольчу, економічну та екологічну безпеку району, а також створюючи соціально-економічні передумови для розвитку сільських територій. Чортківський район, створений 19 липня 2020 року шляхом об'єднання колишніх районів — Борщівського, Бучацького, Гусятинського, Заліщицького, Монастирського та Чортківського, — потребує комплексного аналізу сільськогосподарських показників усіх територій, що увійшли до його складу. Це дозволяє порівняти результати попередніх років із сучасними показниками нового Чортківського району.

У 2024 році були реалізовані заходи, спрямовані на підтримку продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, підвищення конкурентоспроможності агропродукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також на вирішення соціальних питань, що стосуються розвитку сільських територій.

Чортківський район демонструє стабільну активність у сільськогосподарському секторі, хоча і стикається з численними викликами. Основними напрямками залишаються рослинництво та тваринництво, з акцентом на вирощуванні зернових, технічних культур та молочному скотарстві. Район також займає важливе місце у регіональній структурі виробництва Тернопільської області.

Основні напрямки сільського господарства

Рослинництво:

- *Зернові культури:* пшениця, ячмінь, кукурудза, овес.
- *Олійні культури:* соняшник, ріпак.
- *Бобові культури:* соя, горох.
- *Картопля та овочі:* картопля, морква, буряк, капуста.
- *Садівництво:* яблука, груші, сливи, вишні, смородина.

У період 2021–2023 років відзначалося поступове зростання валового збору зернових культур, особливо пшениці та кукурудзи. У 2023 році площі під зерновими склали понад 60% сільськогосподарських угідь району.

Виробництво соняшнику та ріпаку залишалося стабільним, хоча частка посівних площ під соєю знизилася через зростання затрат на вирощування.

Валовий збір овочів зріс, особливо картоплі, яка залишається ключовою культурою для місцевих фермерів.

Сільськогосподарськими господарствами району станом на 01.10.2022 року зібрано всього зернових культур 52,2 тис. га, що на 8,4% більше, ніж у відповідному періоді минулого року.

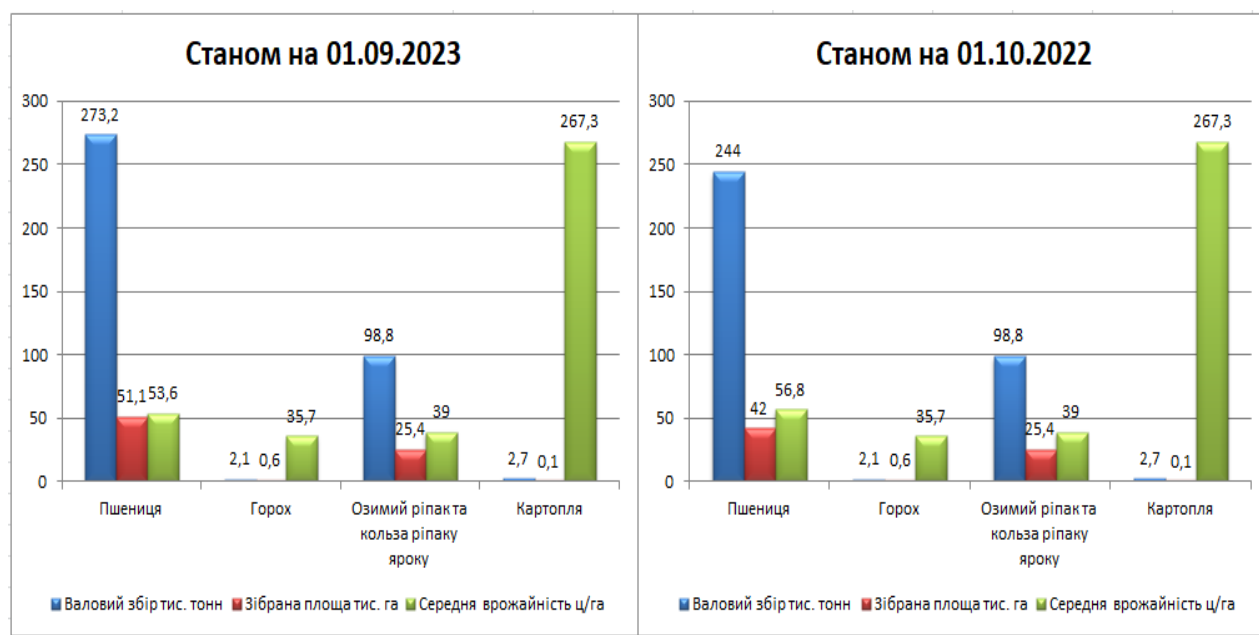

Рис. 3.4 Порівняння валового збору (тис. тонн), зібраної площі (тис. га), середньої врожайності (ц/га) деяких культур між 01.10.2022 та 01.09.2023

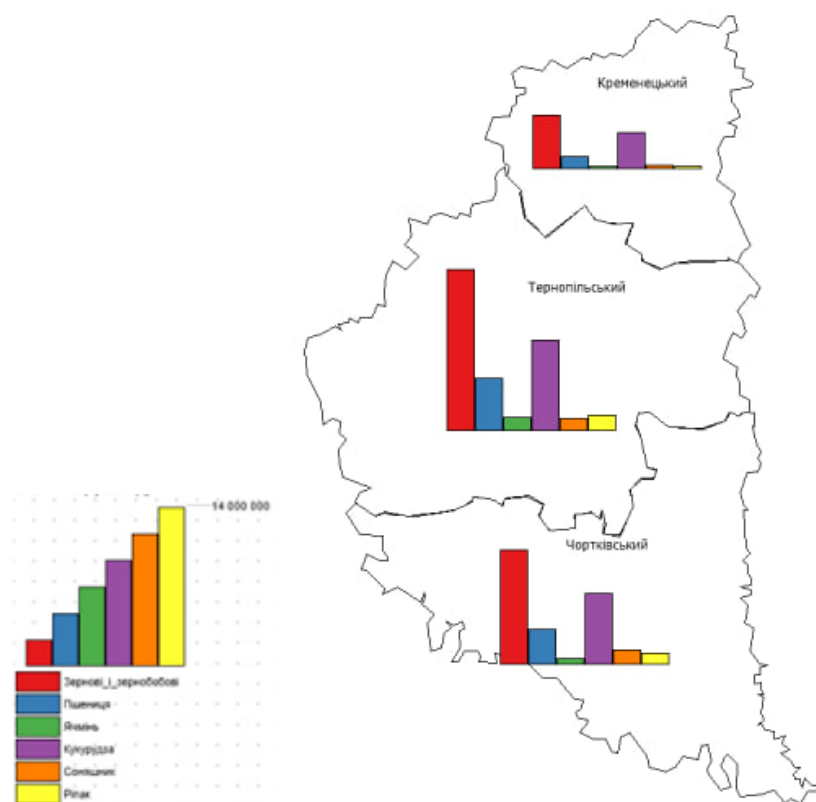

Рис. 3.5 Валовий збір культур по районах (ц)

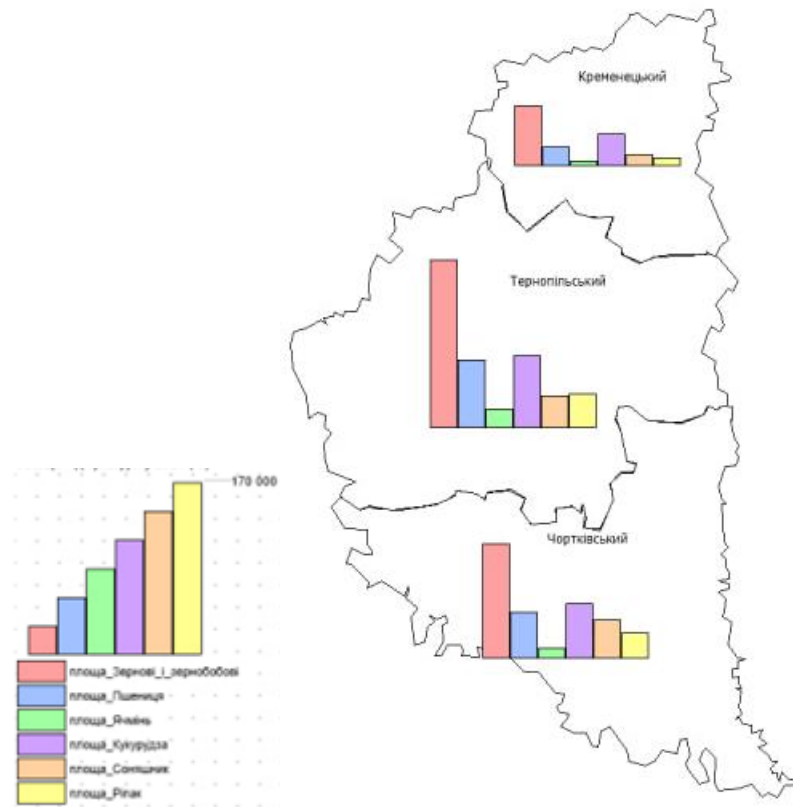

Рис. 3.6 Площа під культури по районах (га)

Станом на 01.09.2023 року зібрано всього зернових та зернобобових культур 107,8 тис. га, що на 7,4% більше, ніж у відповідному періоді минулого року.

Таблиця 3.2

Посівна площа культур озимих на зерно та зелений корм у підприємствах по районах під урожай 2022 року

					(га)
	На зерно та зелений корм	З них на зерно			ріпак
		культури зернові			
		усього	у тому числі пшениця		
Тернопільська область	213047	137975	126292	72842	
райони					
Кременецький район	32197	24550	23913	7647	
Тернопільський район	107416	65550	59590	40878	
Чортківський район	73434	47875	42789	24317	

Тваринництво:

- *Молочне скотарство:* розведення молочних порід великої рогатої худоби.
- *М'ясне скотарство:* розведення м'ясних порід великої рогатої худоби.
- *Свинарство:* вирощування свиней.
- *Птахівництво:* вирощування курей, качок, гусей.

Попри загальне зниження поголів'я корів у 2022–2023 роках, продуктивність тварин підвищувалася через використання більш продуктивних порід. Виробництво молока залишається ключовим сегментом.

Стан поголів'я свиней демонстрував тенденцію до зниження, однак у 2024 році спостерігалися спроби реанімувати сектор через модернізацію свиногокомплексів.

Сектор вирощування птиці активно розвивається, зокрема завдяки фермерським господарствам, що забезпечують продукцію для локального ринку.

Станом на 01.10.2022 року у Чортківському районі чисельність поголів'я у сільськогосподарських підприємствах складає 10 603 голови, що на 20,3% більше порівняно з аналогічним періодом минулого року.

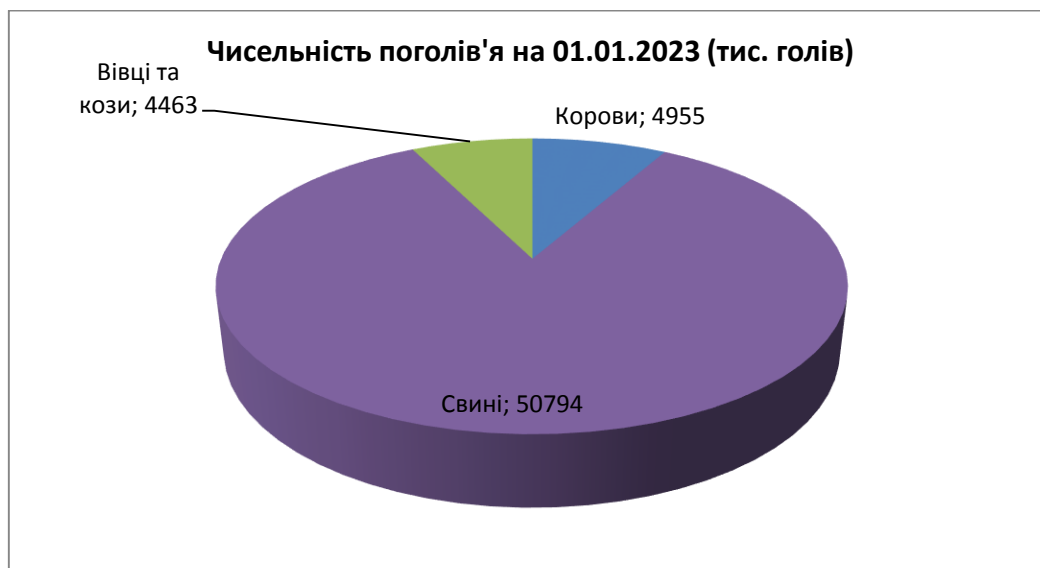

Рис. 3.7 Поголів'я сільськогосподарських тварин станом на 01.01.2023 у Чортківському районі

У всіх категоріях господарств чисельність *вівців* та *кіз* становить 4463 голови, що в 2,3 рази більше, ніж за відповідний період минулого року.

Станом на 01.09.2023 року у Чортківському районі показники відносно відповідного періоду минулого року не змінились.

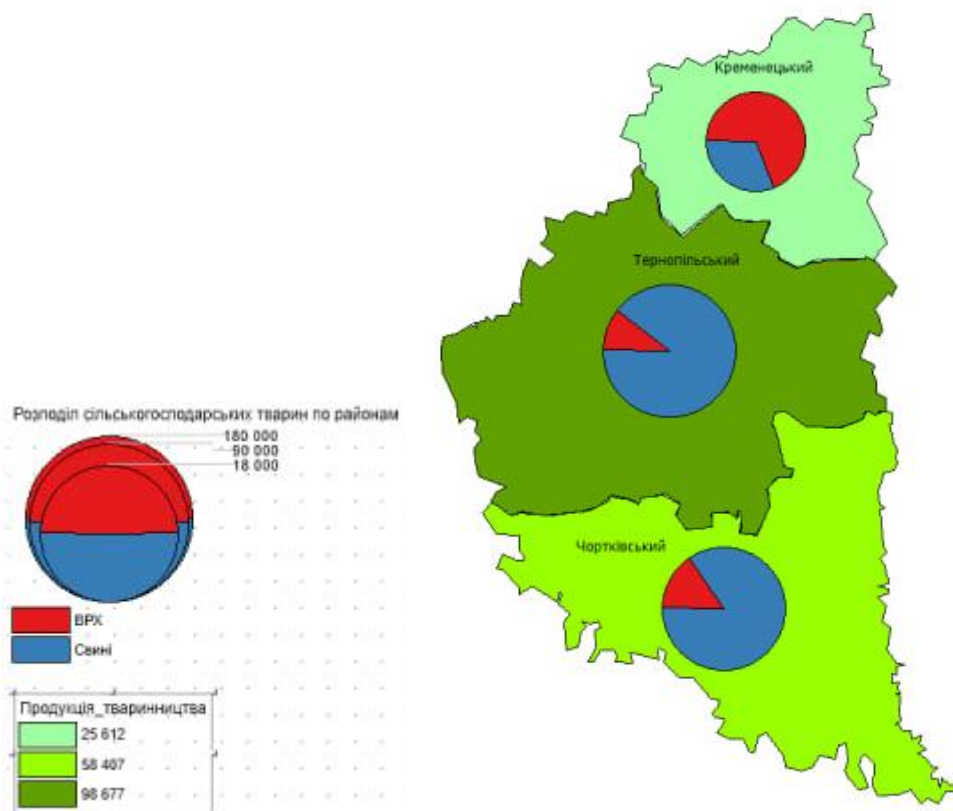

Рис. 3.8 Розподіл сільськогосподарських тварин по районах та продукції тваринництва

Таблиця 3.3

**Кількість сільськогосподарських тварин у господарствах по районах
на 1 січня 2022 року**

	Велика рогата худоба				Свині		Птиця свійська	
	усього		у тому числі корови					
	голів	2022 у % до 2021	голів	2022 у % до 2021	голів	2022 у % до 2021	тис. голів	2022 у % до 2021
Тернопільська область	33651	105,3	14149	110,0	229432	114,5	1828,4	113,0
райони								
Кременецький	5318	98,0	2437	98,8	19844	80,4	—	—
Тернопільський	17928	106,1	7104	109,2	153907	125,2	к	к
Чортківський	10405	108,0	4608	118,4	55681	105,7	к	к

Таблиця 3.4

**Виробництво продукції тваринництва у підприємствах по районах
на 1 січня 2022 року**

	Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій		Обсяг виробництва (валовий надій) молока		Кількість одержаних яєць від птиці свійської	
	ц	2022 у % до 2021	ц	2022 у % до 2021	тис.шт	2022 у % до 2021
Тернопільська область	39499	100,6	111523	122,9	31737,3	108,3
райони						
Кременецький	9592	81,8	16020	104,7	–	–
Тернопільський	14842	82,3	52097	119,6	31737,3	108,3
<u>Чортківський</u>	15065	158,2	43406	136,1	–	–

Підприємствами Чортківського району на 1 січня 2022 року було вироблено:

- 1) Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізована на забій – 15 065 ц;
- 2) Обсяг виробництва (валовий надій) молока – 43 406 ц;
- 3) Кількість одержаних яєць від птиці свійської – невідомо.

Таблиця 3.5

**Основні показники агропромислового комплексу
Чортківського району в 2024 році**

Показники	Одиниця виміру	2022 рік	2023 рік		2024 рік	
			Очікуване	% до 2022 року	Прогноз	% до очікуваного 2023 року
Обсяг валової продукції сільського господарства по всіх категоріях господарств (у порівняльних цінах) – усього,	млн. грн	6553,1	6559,7	100,1	6566,3	100,1
в тому числі:						
сільськогосподарських підприємств	млн. грн	3997,4	4055,1	100,4	4124,3	101,7
господарствах населення	млн. грн	2555,7	2504,6	98,0	2442,0	97,5 ▾
Обсяг валової продукції сільського господарства на одну особу	грн	20193	20365	100,9	20694	101,6
Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в натуральному виразі всіма категоріями господарств:						
в тому числі:						
зернові культури	тис. тонн	734,4	666,1	90,7	669,4	100,5
цукрові буряки	тис. тонн	162,9	197,5	120,2	228,1	115,5
картопля	тис. тонн	6,6	6,65	100,7	6,69	100,6
овочі (відкритого ґрунту)	тис. тонн	4,5	4,64	103,0	4,76	102,9
молоко	тис. тонн	59,2	59,73	100,9	60,33	101,1
м'ясо	тис. тонн	12,5	12,67	101,4	12,84	101,3

Характерні особливості сільського господарства району

- *Переважає дрібних та середніх господарств:* більшість земель обробляється фермерськими господарствами різного розміру.
- *Спеціалізація господарств:* багато господарств спеціалізуються на вирощуванні певних культур або розведенні певних видів тварин.
- *Використання сучасних технологій:* все більше господарств впроваджують сучасні технології вирощування та обробки сільськогосподарської продукції.

- *Орієнтація на внутрішній ринок:* основна частина виробленої продукції реалізується на внутрішньому ринку України.
- *Розвиток переробної промисловості:* в районі діє ряд підприємств, які переробляють сільськогосподарську продукцію.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи

Станом на 1 жовтня 2024 року у Чортківському районі зареєстровано 29 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, з яких діє 23. Найбільше діючих кооперативів розташовано в Трибуківській сільській територіальній громаді — 4 (СК "Бучацький бджоляр", СК "Бучацькі пасіки", СК "Домашня ягода" та СК "Бучацький екопродукт"). Водночас у громадах, таких як Більче-Золотецька, Василювецька, Гримайлівська, Заводська, Золотопотіцька, Колидьянська, Коропецька, СОК відсутні.

Діючі кооперативи розподілені за напрямками діяльності таким чином:

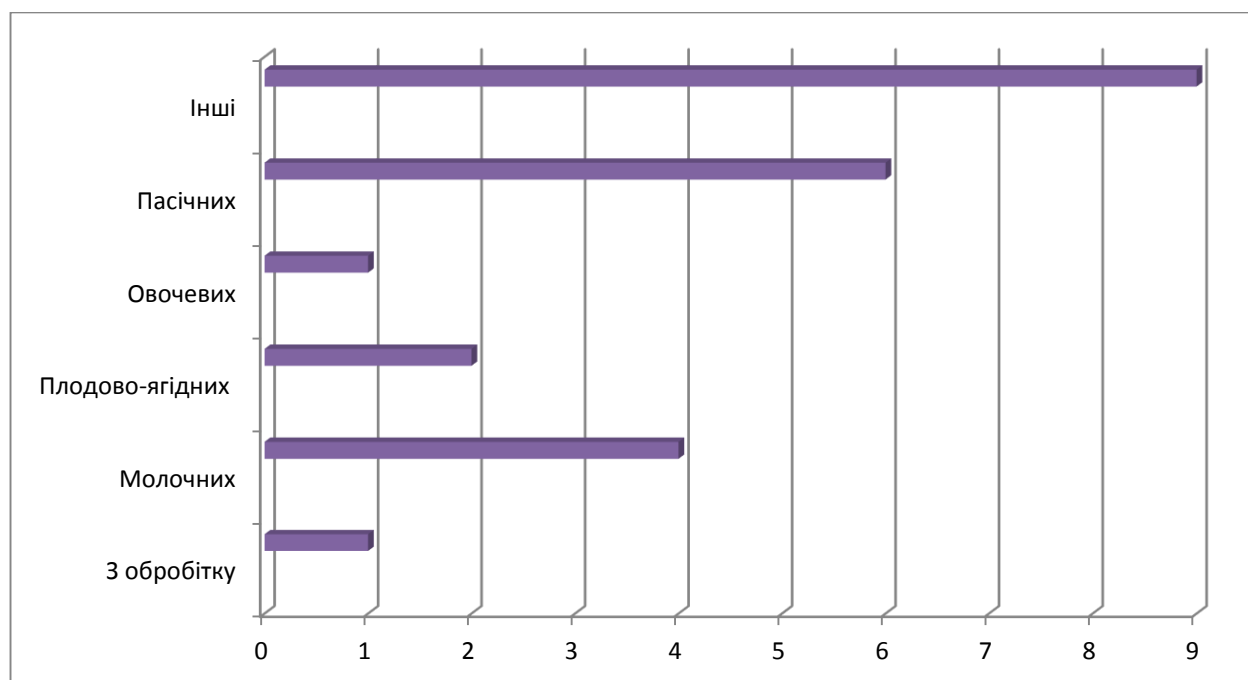

Рис. 3.7 Діючі кооперативи за напрямками діяльності

У 2022 році надано послуг на суму 1,6 млн гривень для 1478 членів кооперативів, створено 3 постійних і понад 50 сезонних робочих місць. Члени кооперативів утримують 1715 голів ВРХ.

Відповідно до Комплексної програми розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області на 2021–2025 роки, щорічно виділяється по 4 млн гривень, загалом передбачено 20 млн гривень. У 2022 році виділено 1 млн гривень, що дало змогу 19 кооперативам придбати 33 одиниці техніки та обладнання. У Чортківському районі фінансовою підтримкою скористалися 7 кооперативів, отримавши 577,5 тис. гривень на придбання 19 одиниць техніки.

У 2023 році серед інвестиційних проектів заплановано будівництво заводу з переробки на етанол у с. Заривинці (ТОВ "Бучачагрохлібпром") та елеватора (ПП "Дзвін"). На 1 вересня 2023 року показники у Чортківському районі залишаються стабільними порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Зовнішньоекономічна діяльність

У Чортківському районі діє 6 підприємств із залученням іноземного капіталу, зокрема:

- ТОВ "Товстенківський крохмальний завод" — інвестиції з Кіпру;
- ТзОВ "Агрополіс" — інвестиції з Нідерландів;
- ТОВ "Мрія Крохмальний завод" — інвестиції з Великої Британії;
- ТОВ "Органіка" — інвестиції з Німеччини;
- "БіллерБек Україна" (перо-пухова фабрика) — інвестиції з Австрії та Німеччини;
- ТОВ СЕ "Борднетце-Україна" — інвестиції з Німеччини.

За перші дев'ять місяців 2023 року зовнішньоторговельний оборот товарами в Чортківському районі становив 43,3 млн дол. США, з яких експорт — 19,0 млн дол. США, а імпорт — 24,3 млн дол. США. Зважаючи на загальнонаціональні тенденції, прогнозується, що в 2024 році експорт товарів зросте на 8% і сягне 20,9 млн дол. США, тоді як обсяги імпорту знизяться до 19,0 млн дол. США.

Інвестиційна діяльність

Інвестиції є домінуючим чинником соціально-економічного зростання району та регіону загалом. Саме тому на державному рівні повинні бути створені умови, які будуть сприяти підвищенню інвестиційної привабливості і, як результат, активізації інвестиційної діяльності.

Протягом 2022 року та за 9 місяців 2023 року У Чортківському районі обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування склав 1336405 тис. грн.

Обсяг прямих іноземних інвестицій становить 3,2 млн. дол. США, що на 2,4% більше в порівнянні з 2022 роком.

Реалізація капітальних інвестицій здійснюється, в основному, за рахунок власних коштів господарюючих суб'єктів та за рахунок коштів бюджетів різних рівнів.

3.3 Перспективи розвитку сільського господарства

Чортківського району

Сільське господарство є основою існування людства, оскільки забезпечує одні з найважливіших потреб — продукти харчування та сировину для промисловості.

Сільське господарство сприяє соціально-економічному розвитку регіонів, особливо сільських територій, де воно є основним джерелом доходу для більшості населення. Воно стимулює розвиток інфраструктури, таких як транспортні шляхи, ринки, енергопостачання, а також сприяє появі нових можливостей для освіти та охорони здоров'я. Аграрна діяльність створює робочі місця не лише у сфері вирощування культур і тваринництва, а й у суміжних секторах, таких як логістика, переробка, маркетинг і торгівля.

Екологічна роль сільського господарства не менш важлива, оскільки воно впливає на стан ґрунтів, водних ресурсів і біорізноманіття. Сталі практики в аграрному секторі сприяють збереженню природних екосистем, запобігають

ерозії ґрунтів, забрудненню вод і деградації земель. Застосування сучасних технологій, таких як точне землеробство, органічне фермерство, зрошувальні системи нового покоління, сприяє мінімізації негативного впливу на довкілля і дозволяє оптимізувати використання природних ресурсів.

Крім того, сільське господарство відіграє ключову роль у боротьбі з глобальними викликами, такими як зміна клімату, голод і бідність. Інтеграція інноваційних рішень дозволяє підвищити продуктивність аграрного сектору.

Соціальна функція сільського господарства також є надзвичайно важливою. Воно сприяє збереженню традиційних способів життя, культурної спадщини і самобутності регіонів, формуючи основу для самозабезпечення та розвитку локальних громад.

У цілому, сільське господарство є не лише ключовим економічним сектором, але й важливим інструментом соціальної згуртованості, екологічної рівноваги та глобальної стійкості.

Сільське господарство є одним з ключових секторів економіки Чортківського району і відіграє визначальну роль у його розвитку. Дослідження розвитку регіону, такого як Чортківський район, потребує детального вивчення внутрішніх ресурсів і зовнішніх факторів впливу. У цьому процесі використання SWOT і PEST аналізу відіграє критичну роль, дозволяючи оцінити ситуацію, ідентифікувати ключові можливості, а також підготуватися до ризиків. Ці методи є фундаментом для обґрунтованого планування, адже дають можливість врахувати багатогранність впливів, характерних для регіону.

SWOT-аналіз

<u>Сильні сторони</u>	<u>Слабкі сторони</u>
<u>Родючі ґрунти:</u> Висока якість земель дозволяє вирощувати широкий спектр сільськогосподарських культур.	<u>Недостатня інфраструктура:</u> Недостатньо розвинута транспортна і логістична інфраструктура ускладнює вчасне постачання продукції.
<u>Традиції аграрного виробництва:</u> Довготривалий досвід у вирощуванні сільськогосподарських культур та тваринництві, який підтримується місцевими фермерами.	<u>Застарілі технології:</u> Відсутність сучасного агротехнічного обладнання і методів, що знижує ефективність виробництва.

<u>Різноманітність агропродукції:</u> Можливість вирощування великого спектра культур, що дозволяє уникати залежності від однієї продукції.	<u>Малий рівень диверсифікації бізнесу:</u> Занадто велика залежність від традиційних сільськогосподарських культур, що може створювати ризики через коливання ринку.
<u>Місцева переробна промисловість:</u> Наявність деяких підприємств, що займаються переробкою аграрної продукції.	<u>Фінансова нестабільність дрібних фермерів:</u> Багато малих фермерських господарств мають обмежені фінансові ресурси для розвитку та модернізації.
<u>Експортний потенціал:</u> Можливість експортувати продукцію як на внутрішній, так і на міжнародний ринок завдяки високій якості продукції.	<u>Обмежений доступ до ринків збуту:</u> Віддаленість від великих споживчих ринків обмежує швидкий збут продукції.
<u>Можливості</u>	<u>Загрози</u>
<u>Інвестиції в інноваційні технології:</u> Використання новітніх агротехнологій може значно підвищити врожайність і зменшити витрати.	<u>Кліматичні зміни:</u> Негативний вплив зміни клімату на врожаї може суттєво знизити прибутковість сільського господарства.
<u>Розвиток органічного сільського господарства:</u> Перехід на виробництво органічної продукції може забезпечити вищі ціни на ринку і розширити експортні можливості.	<u>Нестабільність світових ринків:</u> Колівання цін на сільськогосподарську продукцію на міжнародному ринку можуть призвести до фінансових втрат.
<u>Підтримка з боку держави:</u> Програми підтримки аграріїв, державні субсидії, гранти та кредити на розвиток агросектору.	<u>Війна:</u> Через війну існує загроза завдання збитків у сільськогосподарському секторі.
<u>Розвиток переробної промисловості:</u> Створення нових підприємств для переробки сільськогосподарської продукції дозволить збільшити додану вартість продукції та створити нові робочі місця.	<u>Високі ціни на енергоносії:</u> Зростання цін на паливо, електроенергію та інші ресурси, що збільшує собівартість аграрної продукції.
<u>Експорт на нові ринки:</u> Розширення доступу до нових ринків через укладання нових торговельних угод.	<u>Міграція робочої сили:</u> Відтік молодого працездатного населення з району до міст або за кордон може призвести до дефіциту робочих кадрів.

PEST-аналіз

Політичні чинники	<u>Державна підтримка аграрного сектору:</u> Чортківський район може отримувати субсидії, гранти та пільги на розвиток агропромислового комплексу. Це може включати дотації на вирощування певних культур, закупівлю техніки, знижені податки та пільгові кредити. <u>Експортна політика:</u> Зміни в експортних митах та квотах можуть впливати на продаж продукції за кордон,
--------------------------	--

	що особливо важливо для районів, орієнтованих на вирощування зернових культур. <u>Екологічне регулювання:</u> Урядові ініціативи щодо захисту довкілля можуть вимагати від сільськогосподарських виробників дотримання певних стандартів, таких як обмеження використання хімікатів або впровадження технологій зменшення викидів.
Економічні чинники	<u>Коливання цін на агропродукцію:</u> Ціни на зернові, овочі та інші сільськогосподарські продукти можуть значно змінюватися залежно від глобальних ринкових умов, що впливає на дохідність підприємств. <u>Зростання вартості енергоносіїв:</u> Підвищення вартості палива та електроенергії збільшує витрати на виробництво, що негативно впливає на конкурентоспроможність аграрних підприємств. <u>Інвестиційна привабливість:</u> Агропромисловий комплекс може стати привабливим для інвестицій, особливо для створення переробних підприємств, якщо буде забезпечено належний рівень інфраструктури та логістики. А також кредитні ставки та умови позик для сільськогосподарських виробників можуть стимулювати або обмежувати інвестиції у розвиток виробництва. <u>Попит на сільськогосподарську продукцію:</u> Внутрішній і зовнішній попит на продукти харчування та сировину впливає на рентабельність агропромислового комплексу.
Соціальні чинники	<u>Демографічні зміни:</u> Сільське населення Чортківського району поступово старіє, молодь мігрує до великих міст або за кордон, що призводить до браку робочої сили в аграрному секторі. <u>Ставлення до сільського господарства:</u> Традиційне сільське господарство

	вважається одним із основних джерел доходів для місцевого населення, але сучасні тенденції можуть знижувати інтерес молоді до цієї сфери без наявності інноваційних можливостей та перспектив. <u>Рівень освіти та підготовки кадрів:</u> Брак кваліфікованих аграрних спеціалістів та низький рівень впровадження сучасних агротехнологій можуть обмежувати продуктивність і розвиток підприємств. <u>Зміна споживчих вподобань:</u> Зростаючий інтерес до органічної продукції та здорового харчування може стимулювати виробників переходити до екологічно чистих методів виробництва.
Технологічні чинники	<u>Інноваційні агротехнології:</u> Впровадження точного землеробства, використання дронів для моніторингу полів, а також автоматизація виробничих процесів може суттєво підвищити ефективність. <u>Інфраструктура зберігання:</u> Наявність сучасних складів, елеваторів та транспортних можливостей впливає на здатність зберігати продукцію та знижувати втрати. Багато фермерських господарств використовують застарілу техніку, що знижує продуктивність і збільшує витрати на обслуговування. <u>Цифрові платформи для аграріїв:</u> Використання цифрових рішень, таких як маркетплейси, платформи для продажу продукції та системи управління агробізнесом, може спростити доступ до ринків збуту та поліпшити організацію виробничих процесів. <u>Дослідження та розвиток:</u> Співпраця з науковими установами та впровадження нових сортів рослин і порід тварин може сприяти підвищенню врожайності та продуктивності.

Фермери в Чортківському районі, стикаються з низкою актуальних проблем, які впливають на їхню діяльність та прибутковість. Ось деякі з них:

Економічні проблеми:

- *Висока вартість виробництва:* Ціни на добрива, паливо, запчастини та інші ресурси постійно зростають, що суттєво збільшує витрати виробництва.
- *Низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію:* Часто фермери отримують низькі ціни за свою продукцію, що не покриває всіх витрат на виробництво.
- *Нестабільність ринку:* Ціни на сільськогосподарську продукцію можуть сильно коливатися залежно від попиту та пропозиції на ринку, що створює невизначеність для фермерів.
- *Конкуренція з великими агрохолдингами:* Дрібні фермерські господарства часто відчують сильний тиск з боку великих агрохолдингів, які мають більше ресурсів і можливостей.

Земельні питання:

- *Проблеми з орендою землі:* Довгострокові договори оренди землі є рідкістю, що ускладнює планування виробництва.
- *Невизначеність з правами на землю:* Часто виникають судові спори щодо права власності на землю, що створює додаткові ризики для фермерів.

Кредитування:

- *Обмежений доступ до кредитних ресурсів:* Отримання кредитів для фермерів є складним завданням через високі відсоткові ставки та жорсткі вимоги банків.
- *Короткострокові кредити:* Більшість банків надають короткострокові кредити, що не дозволяє фермерам інвестувати в довгострокові проекти.

Проблеми з реалізацією продукції:

- *Відсутність ефективних каналів збуту:* Багато фермерів стикаються з проблемою збуту своєї продукції, особливо в малих обсягах.
- *Низька обізнаність споживачів про місцеву продукцію:* Споживачі часто віддають перевагу продукції великих виробників, нехтуючи місцевими товарами.

Для вирішення цих проблем необхідні спільні зусилля держави, фермерів та інших зацікавлених сторін. Можливі шляхи вирішення:

- *Підтримка держави:* Розробка та реалізація державних програм підтримки сільського господарства, надання дотацій, субсидій та кредитів фермерам.
- *Створення кооперативів:* Об'єднання зусиль дрібних фермерів дозволить їм отримати кращі умови для закупівлі ресурсів та збуту продукції.
- *Розвиток інфраструктури:* Будівництво доріг, складів, елеваторів та інших інфраструктурних об'єктів.
- *Підвищення обізнаності споживачів:* Проведення інформаційних кампаній про переваги місцевої продукції.
- *Впровадження нових технологій:* Використання сучасних технологій дозволить підвищити ефективність виробництва та зменшити витрати.

Для покращення ефективності використання обмежених ресурсів аграрних підприємств різних форм власності у Чортківському районі заплановано низку заходів. Вони спрямовані на підвищення задоволення потреб місцевого населення через оптимізацію діяльності сільськогосподарських підприємств. Основні завдання включають:

- *Розвиток сільськогосподарських кооперативів.* У сільських населених пунктах буде підтримуватися створення та функціонування обслуговуючих кооперативів. Це дозволить забезпечити переробну промисловість сировиною, а також сприятиме щорічному створенню сезонних робочих місць.
- *Формування великотоварних господарств.* Планується заснування великих агропідприємств із чисельністю поголів'я від 500 до 1000 корів.
- *Підвищення родючості земель.* Приділятиметься увага покращенню показників продуктивності орендованих земель шляхом їх ефективного використання.

- *Модернізація технічного забезпечення.* Для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств усіх форм власності буде активізовано процес оновлення машинно-тракторного парку.
- *Розширення площ під плодово-ягідними культурами.* До 2025 року заплановано значне збільшення площ, зайнятих під вирощування фруктів і ягід.
- *Зростання виробництва овочів та картоплі.* Завдяки розширенню посівних площ агропідприємства збільшать обсяги вирощування овочевих культур та картоплі.
- *Розширення тваринницьких комплексів.* Передбачається будівництво нових і модернізація існуючих комплексів із відгодівлі свиней та вирощування птиці.
- *Проведення аграрних ярмарків.* Регулярне проведення таких заходів сприятиме популяризації місцевої продукції.

Для досягнення зазначених завдань передбачається виконання таких ключових критеріїв:

- *Зменшення кредитного навантаження.* Зниження процентних ставок на коротко- та довгострокові кредити для агровиробників.
- *Оптимізація цінової політики.* Усунення диспропорцій між вартістю сільськогосподарської продукції та цінами на матеріальні ресурси, енергоносії й паливо.
- *Розумне використання бюджетних коштів.* Забезпечення ефективності програм державної підтримки аграрної галузі.
- *Підтримка продовольчої безпеки.* Пріоритетна допомога місцевим виробникам сільськогосподарської продукції.
- *Збільшення обсягів продукції тваринництва.* Зростання виробництва у галузях молочного, м'ясного скотарства та птахівництва.
- *Формування конкурентоспроможної аграрної індустрії.* Забезпечення умов для ефективного розвитку підприємств, які здатні конкурувати на внутрішніх та зовнішніх ринках.

- *Розширення переробки сільськогосподарської продукції.* Поглиблення переробних процесів для збільшення експортного потенціалу.
- *Розвиток сільської інфраструктури.* Реалізація комплексних проєктів з модернізації інфраструктури населених пунктів.
- *Зростання зайнятості в селах.* Сприяння створенню робочих місць через розвиток аграрного бізнесу, сільського туризму та підприємств сфери послуг.
- *Покращення адміністративних послуг.* Створення центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) у територіальних громадах.
- *Врегулювання питань землекористування.* Впорядкування використання земель у громадах відповідно до потреб місцевого населення.
- *Методична підтримка громад.* Надання практичної допомоги з підготовки планів розвитку громад і реалізації проєктів, що забезпечують фінансування.
- *Інноваційні підходи.* Впровадження сучасних технологій для підтримки малого агробізнесу, що сприятиме розвитку підприємництва і підвищенню доходів мешканців сільських територій.

Ці заходи спрямовані на сталий розвиток агропромислового комплексу району, створення сприятливих умов для зростання економіки та підвищення якості життя у сільській місцевості.

Як зазначалося вище Тернопільська область має величезний потенціал для розвитку сільського господарства. Чортківський район - як невід’ємна складова області, має дуже своєрідні природні умови, які дозволяють вирощувати – пшеницю, кукурудзу, соняшник, тютюн, овочі і фрукти та інше. А також завдяки наявності великої кількості нерозораної площі природних кормових угідь стимулюють розвиток тут молочно-м’ясного тваринництва.

Сільськогосподарські землі займають 71,7% від усіх земельних ресурсів Чортківського району. Вони щороку дають високі урожаї.

Найбільше багатство будь-якої території - це її земельні ресурси, зокрема ґрунтовий покрив. Він є головним засобом сільськогосподарського

виробництва, що забезпечує людей продуктами харчування, тваринництво кормами, підприємства – сировиною.

Чортківський район має родючі ґрунти, які можуть забезпечити, як внутрішні потреби регіону, так і зовнішні при дотриманні правильних (раціональних) умов користування, протягом великого проміжку часу.

Крім того, Чортківський район має вигідне географічне розташування, і розвинуту інфраструктуру.

На території Чортківського району розташовано багато підприємств сільськогосподарського спрямування та господарств населення.

Отже, сприятливі агрокліматичні умови, родючі ґрунти, великі не розорані території - надають високий рівень розвитку сільського господарства. Якщо використання цих ресурсів, боротьба з несприятливими природними чинниками буде здійснюватися раціонально, щоб не викликати руйнівних наслідків для навколишнього природного середовища, застосовуватимуться новітні технології для збільшення продуктивності сільського господарства – Чортківський район має величезні перспективи для розвитку цієї сфери.

Висновок до III розділу

Чортківський район демонструє значний потенціал у розвитку сільськогосподарського комплексу завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, зокрема родючим ґрунтам, помірному клімату та достатнім водним ресурсам. Географічне розташування району, наявність транспортної інфраструктури та близькість до ринків збуту створюють додаткові передумови для ефективного функціонування аграрного сектора.

Сучасний агропромисловий комплекс району характеризується різноманіттям форм господарювання. Великі агропідприємства забезпечують високопродуктивне виробництво сільськогосподарської продукції завдяки використанню сучасних технологій, автоматизації та інноваційних підходів. Водночас малі фермерські господарства відіграють важливу роль у підтримці

локальної економіки, збереженні сільської культури та традиційних методів господарювання.

Основними напрямками аграрного виробництва в Чортківському районі є рослинництво (зернові, технічні та кормові культури), тваринництво (вирощування великої рогатої худоби, свинарство, птахівництво) та переробка продукції. Район спеціалізується на виробництві зернових культур, соняшнику, молочної та м'ясної продукції. Ці напрями мають експортний потенціал, що сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Втім, сільське господарство району стикається з низкою проблем, які потребують уваги та вирішення. До них належать:

- ерозія ґрунтів;
- надмірне зволоження окремих ділянок;
- яроутворення;
- низький рівень залучення інновацій у малих господарствах;
- недостатня кількість кваліфікованих кадрів та старіння робочої сили.

Також необхідно підвищувати рівень екологічної відповідальності через впровадження сталих практик землекористування.

Перспективи розвитку сільського господарства району включають впровадження новітніх агротехнологій, розширення площ органічного землеробства, створення нових кооперативів та переробних підприємств, підвищення ефективності логістики, оптимізацію використання земельних і трудових ресурсів. Значним потенціалом є розвиток альтернативної енергетики в сільському господарстві, що дозволить знизити витрати та підвищити екологічність виробництва.

Отже, при належній державній підтримці, залученні інвестицій та комплексному вирішенні існуючих проблем Чортківський район має всі шанси стати одним із лідерів агропромислового розвитку в регіоні. Його стабільність і зростання будуть сприяти забезпеченню продовольчої безпеки та економічної стійкості України.

ВИСНОВОК

У процесі виконання роботи нами були отримані наступні висновки:

- *Проаналізовано поняття, сутність та структура сільського господарства Тернопільської області.* Встановлено, що сільське господарство забезпечує виробництво харчових продуктів, постачання сировини для промисловості, формує експортний потенціал країни та значно впливає на соціально-економічний розвиток сільських територій. Сільське господарство є однією з ключових галузей економіки регіону, яка забезпечує продовольчу безпеку, формує експортний потенціал, створює робочі місця для населення та є базою для розвитку інших галузей. Аграрний сектор Тернопільщини характеризується значним природно-ресурсним потенціалом, зокрема родючими ґрунтами та сприятливим кліматом.
- *Досліджено сучасний стан, основні проблеми, тенденції та умови функціонування сільськогосподарського комплексу Чортківського району.* Визначено, що родючість ґрунтів, сприятливий клімат, водозабезпеченість створюють основу для розвитку сільського господарства. Однак існують ризики, пов'язані зі змінами клімату, деградацією ґрунтів і екологічними проблемами, які потребують додаткової уваги. Проведений аналіз засвідчив, що основними складовими комплексу є рослинництво (вирощування зернових, технічних і овочевих культур) та тваринництво (виробництво м'яса, молока, яєць). Значна частина продукції спрямовується на внутрішній ринок, а експортний потенціал поступово розширюється завдяки модернізації виробничих процесів. Виявлено основні проблеми агропромислового комплексу. Це, зокрема, недостатнє фінансування, низький рівень використання сучасних технологій, застаріла інфраструктура, недостатня підтримка фермерських господарств, а також вплив війни, який ускладнює логістику та зменшує обсяги виробництва.
- *Досліджено основні шляхи та перспективи розвитку сільськогосподарського комплексу Чортківського району.* Основна увага приділена впровадженню інноваційних технологій, зокрема точного

землеробства, модернізації технічного забезпечення, розвитку інфраструктури та екологічно сталих практик. Зроблено акцент на підвищенні ефективності управління ресурсами, вдосконаленні державної політики у сфері підтримки агросектору та розширенні міжнародного співробітництва. Розроблено стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу. Особливу увагу приділено підвищенню продуктивності через впровадження нових сортів культур і порід тварин, збільшенню обсягів органічного виробництва, розвитку кооперативів та підтримці фермерських господарств як ключових елементів стійкого аграрного розвитку.

Загалом, проведене дослідження підтвердило актуальність теми та її значущість для забезпечення економічної стабільності та продовольчої безпеки. Сільське господарство Чортківського району має значний потенціал, який, за умов раціонального використання ресурсів, інноваційного розвитку та підтримки держави, може стати драйвером регіональної економіки. Отримані результати можуть бути використані для розробки регіональних програм розвитку аграрного сектору, спрямованих на інтеграцію сучасних технологій і зміцнення соціально-економічної бази регіону.

При дослідженні були використані наступні методи: монографічний, статистично-економічний, балансовий та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>
2. Бородіна О. М., Гутаров А. О. Агрохолдинги як база формування кооперативного аграрного устрою в Україні. Економіка АПК. 2012. № 11. С. 21–28.
3. Бусенко О. Т., Столюк В. Д., Могильний О. І. Технології виробництва продукції тваринництва: підручник / за ред. О. Т. Бусенка. Київ: Вища освіта, 2005. 496 с.
4. Вдовенко Н. М., Невесенко А. В. Сталий сільський розвиток та конкурентоспроможність аграрного сектора в умовах трансформації бюджетної підтримки. Київ: Кондор, 2018. 236 с.
5. Виробництво продукції тваринництва в 2017 році: статистичний бюлетень. Тернопіль: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018. 34 с.
6. Гілецький, Й. Р. Географія: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Ранок, 2017. 256 с.
7. Гришин В. Є. Формування системи продовольчої безпеки України: дисертація. 2021. URL: http://znau.edu.ua/images/public_document/2021/04/дисертації/Дисертація_Гринишин_В.Є..pdf
8. Данкевич В. Є. Розвиток земельних відносин в умовах глобалізації: монографія. Житомир: О.О. Євенюк, 2017. 392 с.
9. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року.
10. Заблоцький Б. В., Гавришок Б. Б. Сільське господарство // Географія Тернопільської області : монографія : у 2 т. Т. 2. Населення. Господарство. 2-ге вид., переробл. і допов. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка ; Осадца Ю. В., 2020. С. 90–153.

11. Заблоцький Б., Гавришок Б., Дем'янчук П. Облік площ земель сільськогосподарського призначення територіальних громад Тернопільської області: джерела, повнота та репрезентативність інформації. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія «Географія». Тернопіль: Тайп, 2022. Вип. 2 (53). С. 76–83.
12. Заблоцький Б. Проблеми обліку кількості земель територіальних громад Тернопільської області. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: Тайп. № 5 (вип. 5). 2021. С. 22–26.
13. Збирання врожаю сільськогосподарських культур на 1 листопада 2017 року: статистичний бюлетень. Тернопіль: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017. 46 с.
14. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf
15. Іванов С. В., Юдіна С. В. Забезпечення національної продовольчої безпеки. Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету. № 2 (5). 2022. URL: <http://econvisnyk.dstu.dp.ua/article/view/270417>
16. Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Тернопільської області на 2016–2020 роки: Рішення Тернопільської обласної ради від 03 березня 2016 р. № 109.
17. Михайлов А. П. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України. Науковий вісник УМО. Серія. Економіка та управління. 2016. № 1. ISSN 2522-1280.
18. На розмінованих землях України вже можна виростити 1 млн т зерна. Верховна Рада України. 2024. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245689.html
19. Наукові основи ведення агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / голова ред. кол. М. В. Зубець. Київ: Логос, 2004. 776 с.

20. Паньків З. П. Земельні ресурси: навчальний посібник. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 272 с.
21. Питуляк М. Р., Питуляк М. В. Земельно-ресурсний потенціал Тернопільської області та ефективність його використання в сучасних умовах господарювання. Наук. зап. Тернопільського нац. пед. ун-ту. Серія: Географія. Тернопіль, 2018. № 1. С. 190–196.
22. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в 2017 році (остаточні дані) : статистичний бюлетень. Тернопіль : Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018. 82 с.
23. Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 2017 року: статистичний бюлетень. Тернопіль: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017. 45 с.
24. Пушкар З., Пушкар Б. Аналіз сучасного стану сільського господарства Тернопільської області. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. Науковий журнал. Тернопіль: Економічна думка, 2012. Вип. 17. С. 10–15.
25. Сегеда С.А. Аграрно-продуктове виробництво України: монографія. Вінниця: Видавець Балюк І.Б., 2020. 638 с.
26. Сільське господарство Тернопільщини в цифрах. «Провсе». URL: <https://provse.te.ua/2017/11/silске-hospodarstvo-ternopil'schyny-v-tsyfrah/>
27. Статистичний збірник: “Сільське господарство України” за 2017 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 245 с.
28. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2017 рік. Тернопіль: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018. 446 с.
29. Статистичний щорічник України за 2021 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 446 с.

30. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2022 рік. Тернопіль: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2023. 304 с.
31. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року. Тернопіль: Тернопільська ОДА, 2015. 169 с.
32. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2027 року. Тернопіль: Тернопільська ОДА, 2019. 534 с.
33. Сухий П. О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія. Чернівці: Рута, 2008. 400 с.
34. Тернопільська обласна державна адміністрація. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2024 рік [Електронний ресурс]. Тернопіль, 2023. – Режим доступу: [https://oda.te.gov.ua/...2024_%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf](https://oda.te.gov.ua/storage/app/sites/26/uploadedfiles/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BD%D0%B0_2024_%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf]). – Назва з екрана. – Дата доступу: 11.10.2024.
35. Чортківська районна військова адміністрація. Звіт про роботу за 2022 рік [Електронний ресурс] / Чортківська районна військова адміністрація. Режим доступу: [https://tchortkiv.te.gov.ua/..._62.pdf](https://tchortkiv.te.gov.ua/storage/app/sites/37/uploadedfiles/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%202022%20%D0%A7%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%A0%D0%92%D0%90%20%D0%A0%D0%94%D0%90_62.pdf]) – Назва з екрана. – Дата доступу: 10.10.2024.

36. Чумаченко О. М., Мартин А. Г. Еколого-економічні проблеми деградації сільськогосподарських земель в Україні. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 284 с.
37. Ярема Л. В., Замора О. І. Економічний потенціал сільського господарства Тернопільської області та можливості його ефективного використання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород: УНУ, 2018. Вип. 17. С. 153–157.
38. Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Findings of a nation-wide rural household survey, December 2022. FAO. URL: <https://doi.org/10.4060/cc3311en>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Виробництво сільськогосподарських культур
за категоріями господарств на 1 грудня 2021 року**

	Зібрана площа		Обсяг виробництва (валовий збір)		Урожайність, з 1 га зібраної площі	
	га	у % до 1 грудня 2020р.	ц	у % до 1 грудня 2020р.	ц	у % до 1 грудня 2020р.
Господарства усіх категорій						
Культури зернові та зернобобові	455980	102,3	31404908	122,9	68,9	120,0
у тому числі						
пшениця	202172	94,3	11710040	111,5	57,9	118,2
ячмінь	82881	84,0	3855104	86,8	46,5	103,3
кукурудза на зерно	150474	139,0	15310168	153,0	101,7	110,1
Буряк цукровий фабричний	14494	94,6	7609794	104,3	525,0	110,2
Соняшник	80189	90,4	2751854	96,7	34,3	106,9
Ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	66805	108,6	2558660	140,4	38,3	129,4
Соя	73115	100,3	2378405	118,1	32,5	117,8
Картопля	54273	96,1	10441014	114,3	192,4	118,9
Культури овочеві відкритого ґрунту	10341	91,8	2404455	102,2	232,5	111,4
Культури плодові та ягідні	х	х	897601	113,1	х	х
Підприємства						
Культури зернові та зернобобові	309633	103,3	25203360	127,5	81,4	123,3
у тому числі						

<u>пшениця</u>	130844	89,4	8551834	108,7	65,4	121,8
<u>ячмінь</u>	34599	71,1	2013554	77,8	58,2	109,4
<u>кукурудза на зерно</u>	133143	147,7	14313635	160,5	107,5	108,7
<u>Бурак цукровий фабричний</u>	13965	94,1	7442524	104,2	532,9	110,7
<u>Соняшник</u>	80189	90,4	2751854	96,7	34,3	106,9
<u>Ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)</u>	66805	108,6	2558660	140,4	38,3	129,4
<u>Соя</u>	69033	99,6	2305337	118,3	33,4	118,9
<u>Картопля</u>	794	70,1	280004	85,5	352,5	122,0
<u>Культури овочеві відкритого ґрунту</u>	520	71,5	126960	174,2	244,2	243,7
<u>Культури плодові та ягідні</u>	x	x	311056 ²	124,3	x	x
<u>Господарства населення</u>						
<u>Культури зернові та зернобобові</u>	146347	100,3	6201548	107,2	42,4	107,1
<u>у тому числі</u>						
<u>пшениця</u>	71328	104,8	3158206	119,9	44,3	114,5
<u>ячмінь</u>	48282	96,5	1841550	99,4	38,1	103,0
<u>кукурудза на зерно</u>	17331	95,7	996533	91,6	57,5	95,7
<u>Бурак цукровий фабричний</u>	529	108,8	167270	106,4	316,2	97,7
<u>Соя</u>	4082	112,4	73068	109,9	17,9	97,8
<u>Картопля</u>	53479	96,6	10161010	115,3	190,0	119,3
<u>Культури овочеві відкритого ґрунту</u>	9821	93,2	2277495	99,9	231,9	107,3
<u>Культури плодові та ягідні</u>	x	x	586545 ²	107,9	x	x

ДОДАТОК Б

**Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями
господарств на 1 лютого 2022 року**

	Тис. голів	2022 у % до 2021
Господарства усіх категорій		
Велика рогата худоба	130,2	97,1
у т.ч. корови	86,5	100,9
Свині	385,1	107,5
Вівці та кози	17,5	108,7
Птиця свійська	4807,5	104,8
Підприємства		
Велика рогата худоба	35,4	108,3
у т.ч. корови	14,4	109,1
Свині	240,3	117,7
Вівці та кози	4,4	169,2
Птиця свійська	1889,6	116,7
Господарства населення		
Велика рогата худоба	94,8	93,5
у т.ч. корови	72,1	99,4
Свині	144,8	94,0
Вівці та кози	13,1	97,0
Птиця свійська	2917,9	98,3

ДОДАТОК В

**Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями господарств на
1 лютого 2021 року**

	Тис. голів	У % до 1 лютого 2020р.
Господарства усіх категорій		
Велика рогата худоба	134,1	95,4
у т.ч. корови	85,7	98,8
Свині	358,3	121,9
Вівці та кози	16,1	111,0
Птиця свійська	4586,5	93,0
Підприємства		
Велика рогата худоба	32,7	102,5
у т.ч. корови	13,2	103,9
Свині	204,2	156,8
Вівці та кози	2,6	152,9
Птиця свійська	1618,7	83,1
Господарства населення		
Велика рогата худоба	101,4	93,4
у т.ч. корови	72,5	98,0
Свині	154,1	94,1
Вівці та кози	13,5	105,5
Птиця свійська	2967,9	99,5

ДОДАТОК Г

**Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями
господарств на 1 лютого 2020 року**

	Тис. голів	У % до 2019
Господарства усіх категорій		
Велика рогата худоба	140,5	99,9
у т.ч. корови	86,7	99,7
Свині	294,0	86,6
Вівці та кози	14,5	100,0
Птиця свійська	4930,0	101,7
Підприємства		
Велика рогата худоба	31,9	103,6
у т.ч. корови	12,7	101,6
Свині	130,2	75,8
Вівці та кози	1,7	141,7
Птиця свійська	1947,4	105,9
Господарства населення		
Велика рогата худоба	108,6	98,9
у т.ч. корови	74,0	99,3
Свині	163,8	97,6
Вівці та кози	12,8	96,2
Птиця свійська	2982,6	99,2

ДОДАТОК І

**Виробництво основних видів продукції тваринництва за категоріями
господарств у січні 2022 року**

	2022	2022 у % до 2021
Господарства усіх категорій		
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій <u>тис. т</u>	9,2	97,9
Обсяг виробництва молока, <u>тис. т</u>	22,7	109,1
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, <u>млн. шт</u>	42,3	104,2
Підприємства		
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій <u>тис. т</u>	4,1	105,1
Обсяг виробництва молока, <u>тис. т</u>	11,2	121,7
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, <u>млн. шт</u>	31,7	108,2
Господарства населення		
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій <u>тис. т</u>	5,1	92,7
Обсяг виробництва молока, <u>тис. т</u>	11,5	99,1
Кількість одержаних яєць від птиці свійської, <u>млн. шт</u>	10,6	93,8